

Pesem treh duš.

Skozi les je romal, v veliko noč gozdov,
po stezah je romal, po stezicah trudnih,
žalost s sabo vodil romar v šum borov,
z romarjem je hodil strah misli čudnih.

Tam je srečal duše, v črnih rizah, tri,
s harpami, tri duše kaznjene za grehe,
ki so prepevale sredi polnoči
v hrup vrhov pesem tuge brez utehe:

„Trikrat je nesrečen, kdor se klati sam,
večno neodrešen bo, ker sam kriv je,
ne umrje žalost njemu niti nam,
ne rodi se radost mu, dokler živ je . . .“

Skozi les priromal v veliki dan poljan,
preko njiv je hodil, preko trat v cvetju,
s temnim čelom romal, v srcu tisoč ran,
harpe duš črnih, pesem o prokletju.

In zapel je gluho: „Spremljaj me ti, bolešt!
Duša — kot govorila bi slovo domu,
noga — namenila se je do indijskih cest,
roka — roko bi stisnila, pa — o Bog! — komu?“

Vladimir Levstik.

Zajokaj, oj, zavriskaj!

Vstani zarja moje sreče,
 naj se dan mi zaleskeče,
 da bo Maja znala k meni,
 cesto mi posuj s plameni!

Oj, zajokaj, oj, zavriskaj,
 v radosti, srce, se bliskaj,
 že kot plamen izza gore
 vliil se val je zlate zore.

Z zoro solnce, s solncem Maja
 k meni jasna vsa prihaja:
 „Naj poljubim, srce moje,
 ti obrvi slavne tvoje!“

C. Golar.

Bajaco.

O smejte se! Poznate me? Jaz sem vaš kralj,
 iz vaših src zgradil sem prèstol svoj
 in vaš obraz je krone moje soj
 in duše vaše mojih deželá so dalj.

Kraljica moja vaša hči je: sladka laž;
 skrivnost skrivnosti njene so oči,
 v poljubih njenih pozabljenje spi —
 in nimam jaz resnice in ne govor vaš.

O ne, ne smejte se! Pred vami sem jo skril,
 le v svetih urah solza jo izda,
 le žalost ve, kaj skrivam v dnu srca,
 in ve, iz kakšne čaše sem življenje pil.

Ne, ne! Le smejte se! Jaz sem vaš kralj, vaš kralj,
 kdor plača, hoče divje radosti —
 in v moji pesmi grenke solze ni!
 In ljubim vas! — Ves zvonki smeh bi svoj vam dal!

Vojeslav Molè

Pravica za pravico.

Ivan Cankar.

VII.

akrat se je pričelo vse drugo življenje; tisto življenje, ki sem ga dobro slutil, ko sem smehljaje pomislil in sklenil, „da rajši naravnost v brezdno, z razprostrtimi rokami“, in ko sem naročil stanovanje za naju obadva.

Selila sva se že čez teden dni. Zelo sva bila razburjena in sva si dala mnogo več opravila, nego je bilo potreba. Ko je Minica prvokrat prestopila prag najinega doma, je zajokala — sam Bog vedi zakaj! Morda se ji je zdelo potrebno in spodobno zategadelj, ker se jokajo vse kmečke neveste, kadar gredo iz cerkve. Ali pa se je bila prikazala pred njenimi očmi hipna in jasna slutnja prihodnosti . . .

Poiskal sem si dela pri nekem advokatu, ki me je poznal izza prejšnjih časov. Ko me je ugledal, se je zelo začudil; zdelo se mi je, da me je komaj spoznal; na obrazu sem mu videl, da je hotel vprašati, odkod in kako, pa se je najbrž domislil, da bi bilo nedostojno, in zato je molčal. Na taka izpraševanja sem imel pripravljen odgovor za vse znance; za višjo vrsto: popotoval sem tod in ondod, umrl mi je ta ali oni sorodnik; za nižjo vrsto: brigaj se zase in za svoje neumnosti!

Prve tedne nisem stopil na cesto drugače nego na pot k advokatu in domov. Izbral sem si bil samotne, tihe ulice; najkrajša pot ni bila, ali bila je zame najpripravnejša; ni se mi bilo treba izogibati znancem, ne odgovarjati nekdanjim prijateljem na vsiljiva vprašanja. In tudi to je ugodno, da hodijo po takih tihih, samotnih ulicah dan za dnem zmerom isti ljudje; privadijo se drug drugemu, ne pogledajo in ne ozirajo se več, ne slišijo več ne besed, ne korakov, kakor da je ulica popolnoma izumrla. Izpočetka se je še par ljudi ozrlo name, pozneje se ni zmenil zame nihče več. Najlepše in najprijetnejše pa je, da take ulice tudi v solncu niso svetle; mračne in puste samevajo kakor v večnem, tihem jesenskem dežju. Preko

mosta sem šel hitro, s povešeno glavo; zakaj tudi v zimskih dneh se je tam včasih zasvetilo žarko od obeh strani: na desni bleščeča fasada visoke cerkve; na levi prostrano sneženo polje, še v snegu žareče, pojoče; vse v samem solncu . . .

Doma se je vršilo tisto, kar sem vedel že zdavnaj, da se bo vršilo; tudi takrat, ko sem rekel, da bodi konec samoti in koprnjenju. Vse sem natanko vedel in čutil, zato ker je bilo tako jasno, kakor je jasno, da pride za enajsto uro dvanajsta. V koprnjenju sem živel, samo koprnjenje je branilo, da nisem kar od začetka planil v močvirje; pa sem sklenil, da se odpovem koprnjenju; zato sem se smejal, ko sem tako sklenil. Kadar ne bo več koprnjenja, ne več pričakovanja, ne več tiste grizoče, dušeče samote — ostane pač sama brezdvomna, popolnoma razločna umazanost! In tako se je zgodilo.

Kar je bilo, ostani v temi, iz katere se je porodilo! Dolga vrsta dni, vsi drug drugemu enaki, vsi enako temni, nagnusni in nizkotni. Ali tudi prazniki so bili vmes. Zakaj duša, bodi še tako vajena smradu, se navsezadnje upre in naveliča. Tako močan in nasilen je ta upor, da je svetli praznik bolj podoben izbruhu dijoniske blaznosti nego pa tihi, smehljajoči sladkosti; in bolj podoben do ekstaze pritiranemu sovraštvu nego pa ljubezni, ki je grešila in prosi oproščenja . . .

Ona nikoli ni izpregovorila žalbesede, nikoli me ni nemilo pogledala in zdi se mi, da celo v njenih mislih ni bilo očitanja. Zakaj me ni zasmehovala s podlimi predmestnimi besedami, zakaj me ni zaničevala z bleščečimi očmi, zakaj me ni klela v svojem srcu? Tako je bilo: tisto tiho svetništvo me je grizlo do besnosti in do sovraštva . . . Kaj ni čutila, kakor sem čutil jaz: izgubljena sva obadva za ves svet in na vekomaj? Pa je, vrag vedi, kakor sveta Genovefa nosila to umazano bridkost . . . Nenadoma me je včasih zazebló v lica, ko sem jo pogledal; od srda se mi je zazibalo pred očmi, in ko sem hotel govoriti, se mi je jezik opletal.

„Čemu se pretvarjaš, svetnica? Saj poznam tvoje misli, saj vem, kam gredo! Oči so čiste, jezik molči, greh se smeje v srcu; duri so zaklenjene, ampak zato še ni treba, da bi nikogar ne bilo v izbi!“

Ob vsej besnosti pa sem vedel, da so moje besede do konca zlagane in da na svetu ni čistejšega srca od njenega . . . Da je ona ob tistem trenutku vstala, da si je ovila ruto ter stopila proti durim: „Zbogom!“ — bi bil planil k nji, bi pokleknil prednjo, bi ji poljuboval noge: „Ostani!“ . . . O, dodobrega sem preudaril učenost

in pota nizkotnosti! Kadar se je utrudila sama v sebi, se je nenadoma izpremenila v sladko ljubeznivost. Takrat sem klečal in prosil . . .

Vse to oškropljeno in nespametno življenje pa se je zaobrnilo po čudnem naključju.

Ob nedeljah se nisem ganil iz izbe. Dopoldne sem ležal na zofi, pil sem čaj in sem čakal, da se je vrnila Minica od nakupovanja; opoldne sem pil vino in pod noč sem bil dodobrega pijan, tako da sem jokal od sentimentalnosti in vinske bridkosti. — Po navadi se je vrnila že ob devetih dopoldne, vsa rdeča in razgreta; zato ker je vedela, da gledam na uro. Nekoč pa je ni bilo ob devetih; tudi še ne ob poludesetih in tudi še ob desetih ne. Vstal sem in sem si kuhal čaj, pa sem videl, kako so se mi roke tresle. Ko sem precejal čaj v skodelico, je odprla duri. Tiho in počasi jih je odprla, jaz pa se nisem ozrl.

„S tisto Francko sva bili . . . šele včeraj je prišla v mesto . . . pa je beseda kar lovila besedo . . .“

Vedel sem, da govori samo resnico, da ni storila žalega ne meni in ne nikomur, da stoji plaha pred durmi in strmi name — in vse to me je razsrdilo do zadnjega. Okrenil sem se molče in sem šel v izbo; roka se mi je tako močno tresla, da je žvenketala skodelica na krožniku.

Čemu je prišla za menoj v izbo? Nisem je klical. Prišla je, stala je pred durmi, roke sklenjene pod pasom, glavo sklonjeno.

„Zakaj se huduješ?“

Postavil sem krožnik na mizo, stopil sem z enim samim korakom k nji in sem jo udaril v obraz . . . Čemu je prišla v izbo?

Nato sem se oblekel tako hitro, da sem trgal trakove in gumbnice, in sem planil na cesto. Na polje sem bežal, begal vse križem po stezah, preko jarkov, kar naravnost preko leh; nebeški dan je bil pač, jaz pa ga nisem videl. Zdi se mi, da sem šel jako daleč, zakaj truden sem bil, ko sem se vračal . . .

Kaj še nadalje? Vse sem vedel, vse od zdavnaj vedel v sramoti, srdi in gnusu. Da je to moje globoko, neugnano in nebrzdano poželenje: izžemati iz srca kapljo krvi za kapljo, polagoma, z vso zavestjo. Da je to vsa moja sladkost in vsa moja ljubezen — in da še kesanje, da še srd in sram ni drugega nič nego do pretvore pretirana zloba . . . Kaj zdaj — kaj zdaj, ti grešnik sredi polja? Nič — kakor poprej! Vse kakor doslej; pa da se je skrila v deveto deželo, poiskal bi jo v deveti deželi, zato da bi jo udaril v obraz in da bi ji izžel še zadnjo vročo črno kapljo iz srca!

Ali takrat je tudi še pomislil grešnik sredi polja: v svoje srce pogledj, ki je polno zlobe! Nič ni treba usmiljenja, le treba je pravičnega očesa. Kakor si izžel kapljo iz srca, ki se ti je bilo vdalo, tako je kanila tudi iz tvojega nič manj vroča. Kakor da je izračunjeno in ukazano: deli bolešt, da boš bolesti deležen! . . . Ali bi jo pozdravil, ki zdaj leži na zofi, obraz v blazini, lica mokra in vroča od solz? Ne bom je pozdravil; jaz sem jo videl in sem mislil nanjo v sramu in kesanju; ona pa me ni videla . . .

Kod sem hodil do mraka, ne vem. Ko se je zmračilo, sem se napotil v park, da pozdravim svojo kapelico, v svetlih dneh postavljeno.

VIII.

Zdi se mi — to se pravi, zdaj natanko vem, da sem prišel tja, kakor pride lačen popotnik pred gosposka vrata. Dolga cesta je za njim, dolga še pred njim. Bos je, blaten do kolen, lačen in žejen, truden in žalosten. In ker je truden in žalosten, so njegove sanje zaupljive, kakor sanje otroka. Pred belo hišo stoji in premišljuje: „Tam stanujejo blagi ljudje — kako bi ne bili blagi, ko jim je bil Bog dodelil ves svoj blagoslov? Odpro mi nastožaj, kadar potrkam, in sprejmo me, nadležnega popotnika, kakor je Kristus ukazal. Mizo mi pogrnejo, z belim kruhom mi postrežejo in z vinom; in nazadnje poreko še morda: Kam bi se odpravljal, ko je že večer in bo noč viharna? Počivaj pod našo streho, trudni popotnik! — Tako bodo govorili, jaz pa jih bom blagoslavljal v svojem srcu...“ In popotnik potrka. Ob oknu se prikaže rdeč, zlovoljen obraz: „Stran odtod, razbojnik; stran, grešnik, od poštenih ljudi!“ Na dvorišču zalaja pes, s počasnimi koraki pride hlapec izza ogra. Popotnik povesi glavo in gre osramočen svojo pusto pot. —

Tako sem prišel, da pozdravim svojo kapelico. Truden sem bil, da bi omahnil na mokra tla — odtod pač brez zavestne, otroške, zaupljive sanje . . . Morda me pozdravi prijazno, z lepim smehljajem, vse drugače nego tisti prvi večer. Saj ni mogoče, da bi ne videla moje bolesti — in da je v njenem pozdravu samo usmiljenje; željan sem ga kakor ljubezni! Tudi takrat je videla mojo bridkost, spoznala jo je; in vse njene grenke besede so bile le izkušanje, kakor izkuša Bog skesanega grešnika. Topla bo njena roka in njene oči me bodo tolažile: saj vem, da me resnično ljubiš, ko si prišel v svoji žalosti! . . .

Šele ko sem stopil v park, so se misli počasi dramile iz sanj. Drevje je bilo še vse zimsko, črno in mokro; v zatišjih za grmovjem je ležal sneg; pesek na stezah je bil pomešan s črnim blatom.

„Kaj bi? Še na to nisem pomislil, da ni ne pomlad in ne jesen!“

Mraz je bilo v parku, izpreletelo me je do mozga, ko sem stopil na skrito, ozko stezo in se mi je udrla noga v razmočeni pesek; kostanji so strmeli proti nebu črni in goli.

„Gospod Malinovec — vedela sem, da pridete!“

Kakor nekoč — iz mraka vzrasla je stala pred menoj. Nisem je pozdravil, gledal sem nanjo s široko odprtimi očmi, ona pa se je zasmejala naglas — kratek, vesel, nenadoma presekan smeh je bil.

„Vedela sem, da pridete! Pričakovala vas nisem, ne posebno želela . . . ampak kakšni ste prišli? Kod ste se klatili? Saj ste blatni do vratu; to je blato z razoranega polja in s cesarske ceste. Pijani ste bili pač, ali od vina ali od hudih misli. Tudi obraz razodeva, da ne prihajate iz nebes!“

„Ne prihajam! Ampak zdaj ste povedali sami, zdaj sem občutil, kam so bežale noge, treznejše od pameti . . .“

„V nebesa! — Nocoj ne bova sedela, vlažno je. Tudi tako mi lahko razložite, kod ste hodili, da vas tako dolgo ni bilo in da ste naposled prišli kakor razbojnik! — Na ono stezo kreniva, ki ni tako razmočena!“

Prišla sva izpod črnih kostanjev na svetlejši kraj, na široko stezo; tam so nekoč na obeh straneh cvetli visoki rožni grmi.

„Kod ste hodili?“

Na njenem tiho smehljajočem obrazu sem spoznal, da je vedela, kod sem hodil od prvega dne do tistega večera, in da mi je videla v srce do zadnje misli in do zadnje bridkosti.

„Hodil sem, blodil, kakor ste mi sami ukazali!“

Nič se ni začudila, nič ni vprašala — kakor da se je spodobilo oboje, njen ukaz in moja pokorščina.

„Dolgo sem blodil, trpel do konca — nič več ne morem! Zdaj vem, da sem prišel k vam, kakor k zadnji izpovedi . . . kakor po zadnji blagoslov . . .“

„Veliko ste trpeli, vse razložite!“

Zdelo se mi je, da je sočutje v njenem pogledu; res je bilo morda v tistem trenutku.

Hodila sva križem po parku in povedal sem ji vse od začetka do konca; vse, prav do tistega hipa, ko sem planil izza mize ter

udaril v obraz nedolžnega človeka. Res je pač, da sem uganjal nekoliko lepega samopomilovanja in samomiljenja, ali to je že tako na jeziku — in kje je svetnik, ki bi storil drugače? . . . A na vse-zadnje je ona sproti odkrivala tudi tisti lahki plašček hinavščine; zatorej ni bilo ne škode, ne greha. Še zdaj mi je nerazumljivo, čemu sem pripovedoval svojo pusto in žalostno historijo; zdi se mi skoraj, da je bila v meni skrita želja po ponižanju. In če je bila, se mi je izpolnila korenito! A ni bila samo želja po ponižanju, temveč tudi plaha, beraška, jokava želja po sočutju, po enem samem toplejšem pogledu, po eni sami prisrčni besedi. Zelo bolan sem bil tisti večer . . .

Ko sem umolknil, je nisem pogledal . . . Prvo svojo cerkveno izpoved sem opravil z vso pobožnostjo in iskrenostjo pred župnikom; nato mu nisem pogledal v oči vse dotlej, ko ni bilo več pobožnosti in iskrenosti v mojem srcu.

Šele po dolgem molku je izpregovorila.

„Jutri se popeljem odtod, za dva ali tri dni. Anka je hudo bolna in mislim, da me ne bo več dočakala . . .“

Kako so se misli vrstile, da so se izlile naposled v te besede? O, zdaj vem, kako so se vrstile! „Kolikor si iztisnil krvi iz nedolžnega srca, toliko in dvakrat toliko je boš sam preli!“

Takrat sem ji pogledal v obraz; ves miren je bil, skoraj žalosten. Hotel sem ji naročiti, da naj jo pozdravi in da naj jo prosi tudi zame pozdrava in oproščenja; stisnilo me je za grlo in nisem si upal.

„Da je slišala vašo dolgo zgodbo, bi se morda še razjokala nad to bridkostjo; taka je Anka! . . . Ali povejte mi zdaj še po resnici, čemu ste prišli in čemu ste mi vse to povedali!“

„Od zdavnaj že veste, še preden sem prvikrat prišel!“

„Res je, da sem vedela . . . ampak recite: kaj niste nič pomislili, da nisem Anka?“

„Dovolj je bilo nocoj — zakaj še ta beseda?“

„O, nikoli ni dovolj! Vi še ne veste, koliko prenese eno samo srce, preden je ubito! Čudno je res, da gre vedro za vedrom v en sam kozarec in da se kozarec vendarle ne prelije — toda vprašajte Minico, ali pa Anko . . . in tudi mene lahko vprašate! — Jaz imam ženina.“

Strmel sem ji v mirni obraz, dasi ni bilo prav nič čudnega in nenavadnega v njenem oznanilu.

„Res, imam ga! Tak je, kakor sem si od nekdaj želela ženina: soliden, že malo postaren, malo plešast, malo hladen, ampak premožen. Kako je z njegovim srcem, me ne skrbi veliko, le toliko vem, da je hudoben in da me ljubi s tisto ljubosumno zlobnostjo, kakor ljubijo vsi postarni in solidni ljudje... Da nas zdajle zaloti, bi vas presladko pozdravil; ali v njegovem smehljaju bi bilo zlobe za devet klofut... On igra lepo vlogo mojega rešitelja, zaščitnika in jeroba — igra mi jo zmerom s tako nago razločnostjo, da se včasih začudim toliki podlosti. Solze preliva, zato ker šepam; že „uboga pokvečica“ mi je rekel; tudi preliva solze, zato ker sem siromašna, ker sem sirota in tako dalje; pa ve natanko, da sem ponosna, in vidi celo mojo pest, ki je že tako zelo pripravljena, da mu plane v obraz... In vendar bo kmalu poroka...“

„Ne, ne, ne!“

Vzkliknil sem, ne vem več kaj in čemu. Ona se je mirno nasmehnila in je molčala.

Stala sva ob plotu, pod kostanjem, ko sva se poslavljala. S črne veje je kanila kaplja na njen obraz in je zdrknila ob licu kakor solza.

„Nocoj sva govorila, kakor govore prijatelji; zato se tudi spodobi prijateljsko slovo!“

Dala mi je roko in mi je gledala v oči mirno, smehljaje. Kri mi je bušila v obraz, iz obraza v srce. Vse se je takrat zazibalo pred menoj — objel sem jo z obema rokama in sem jo poljubil na ustnice...

Ne spominjam se več, kako sem se poslovil in kako sem šel... Ko sem se vzdramil iz omotice, sem bil v krčmi; nasproti mi je sedel siv starec, slabo oblečen, pijan in blebetav; točil je sebi in meni ter pripovedoval dolgo, čisto nerazumljivo zgodbo. Ko sem vstal in plačal ter šel brez slovesa, je kričal nečedne psovke za menoj.

(Konec prihodnjič.)

Pesem.

Kaj mar mi je pesem ciganke,
ki toži svojo bol in jad,
kaj mar mi je tuje trpljenje,
ovelo cvetje strtih nad!

In vendar slušam glase tožne,
da moj to spev je, se mi zdi,
o pestrem cvetju, davni sreči,
mladosti lepi mojih dni...

Mara Tavčar.

Poizkus o lepem slovstvu v Slovencih.

Vladimir Levstik.

ko ne gledamo deloma že izgubljenih zakladov narodnega pesništva ter priznamo krasni slovenščini Trubarja in Dalmatina, da je služila propagandi, ne pa impulzu zgolj umetniškega stvarjanja, se začanja naše lepo slovstvo z Valentinom Vodnikom in šteje današnji dan jedva dobrih sto let življenja. Po obsegu razmeroma bogato, po vsebini in estetski vrednosti revnejše, nego se zavedamo, kaže na prvi etapi dvajsetega stoletja razvoj, kakršen je bil mogoč samo ob silnem, vročično napetem žarenju splošneevropske kulture. Nezaslepljen opazovalec mora videti resnico: lepo slovstvo Slovencev ni izključen produkt narodove energije, marveč plod dejstva, da so se naši veliki in večji duhovi v mrzli zakrknjenosti domače srede s pridom zgledavali nad čilim snovanjem tujine ter jo posnemali v jeziku svojega naroda, z motivi svoje duše in s tisto lepo zavistjo v srcu, ki vsebuje zelo resno tragiko za človeka, kateri jo pozna po lastni izkušnji, — tragiko, vredno najboljših dram in romanov.

Bilanca uči, da je v tej literaturi, ki se je njen začetek in prvi razvoj izvršil v nepretrganem stiku s širokim čitajočim občinstvom, spremljan od njegovega umevanja in odzivanja njegove duše, dandanes nastal razkol, zanimiv po svojih pojavih, pomemben zaradi razlogov kulturne ekonomije. Kakor krog bralcev, je narastel krog pisateljev in se deli v dve poglavitni skupini: ena so tisti, ki uživajo dejansko in nepritvorjeno zanimanje naivnega bralca — torej edinega, ki je važen za bodoči položaj. Ti pisatelji, deloma talenti, deloma robotniki po naturi svojega nagiba, pišejo v hvalevredni in napačni veri, da je opredelba umetnosti združljiva z apriornim hotenjem, podati narodu neposredno praktično korist, ležečo izven drhtljajev lepotnega čuvstvovanja. Ko morda prispevajo enodneven stimulanis k razpoloženju ljudske mase za politične, socialne, gospodarske namene, je njih umetnost efektivno *lucus a non lucendo*. To se pravi, ako umetnost ne zahteva umotvorov, so najboljši med nami. Tem narodnikom se pridružuje literarna črn: leposlovni podlistkarji, začetniki, amaterji in marsikatera priznana firma, bližnja občinstvu v poljudni plehkobi in banalnosti svojega talenta in dela,

prebavljivega za primitivno psiho, kakor ji je prebavljiva preprostost največjih mojstrov svetovne književnosti; nadalje leposlovni podlistkarji, začetniki, amaterji in marsikatera priznana firma, bližnja občinstvu — to je, njegovim zaprtim nagonom — po ščegetanju, ki puhti iz spolno podčrtane nature predmeta, ne zaradi spolnosti, marveč zato, ker je prijeta s korporalsko hotnostjo degeneriranega barbara. Kakor prijajo oni bedasti masi, tako se s temi sladka inteligentna. Sledi, da prvi ne koristijo, marveč posredno škodijo, ker ne koristijo, drugi pa da škodijo bolj, ker škodijo naravnost. Druga poglobitna in manjša skupina pisateljev so tisti, ki se v njih poleg razpoloženj domače srede nabira visoki pogled na stan in delo, rafinirana sposobnost, odsev bivšega in sodobnega sveta, prirojeni in pridobljeni dar, da bi mogli zajeti najgloblje in najprostranejše ter podati najlepše. Teh pisateljev se drži dvoje: prvo, da njih dela v premnogih slučajih vendarle niso tisto, drugo, da so ti pisatelji vzlic nadvladujoči umetniški zmožnosti tujci med svojim narodom. Zakaj?

Dasi namerjam govoriti v sledečih odstavkih predvsem o njih, ne bom neposredno razmotral tega vprašanja: po svojih pričinah je istovetno z drugim, ki sledi.

Sentimentalne device, zaljubljeni študentje, poetje-začetniki ob pogledu na svoj prvi natisnjeni sonet ugibajo tuintam, da je umetnost najvišje v življenju, umotvor — najpopolnejše, živeti umetnosti in pogrezati se v nji — najlepše, kar se nudi človeku. Tega ne podpišem z obema rokama, in kdor je vsaj enkrat v svojem življenju dobro premislil, kaj se pravi lepa turbina in brezžični brzovaj in toliko in toliko 100 HP, me razume. Umetnost je le surogat za neposredno uživanje: srečnemu človeku s polnim dosegom življenjskih možnosti, z zdravo, čisto, samoniklo dušo je eleganten šport ali nepotreba. Izvolite paradokson: največji umetnik, ki živi, je napisal knjigo proti umetnosti; on ne hodi na slikarske razstave in ne čita romanov. In če jih čita, jih ne zato, da bi se naslajal.

Umetnost je ornament na fasadi tega sveta. Čevljar je roko-delec; umetnost je rokodelstvo, vsaj v širšem pomenu besede. Le čevlje sodi naj kopitar; ali ste se že kdaj izpozabili, da bi razpravljali s svojim krojačem o Kantovih antinomijah? In umetnik ima čudne sodbe, kadar ga vprašaš za drug métier: kdaj je še pesnik z uspehom špekuliral na borzi? Ker pa se držita gmotni in duševni položaj, gmotni in duševni napredek človeštva, gmotna in duševna bodočnost naroda za roko in je naprimer denarno gospo-

darstvo, trgovina, borza, kjer se ponuja čisti rezultat dogodkov in prizadevanj, za gmotno stran situacije najodličnejši pojav, ima tudi umetnost, predvsem pa književnost, kot dokument kulture svojega časa nadkriljujočo prednost pred ostalimi polji duševnega dela, za boljše manjšino opazovalcev tudi pred gmotnim napredkom: saj je ta zgolj hrana in temelj duševne povzdige, kakor je barbarstvo, če ni telo samo — suženj človekove duše.

Slovenci so lirski narod, z dušo, polno romantike; učeno ime literatura se je obdajalo zanje od početkov našega slovstva do današnjega dne s svetniškim nimбом posebnega češčenja. To bi bilo zelo veselo in nedvojljivo poroštvo za velikolepen razvoj slovenske umetnosti; za zdaj nas je privedlo do dejstva, da smo imeli in morda še imamo lirsko politiko, tragične poraze, romaneskne sodbe o suhoparnih rečeh in naivno-sentimentalno vero v banketne parole raznih medsebojnih vzajemnosti, dočim nam je resnični napredek v trgovini, industriji in gospodarstvu večinoma še ravno tako mistična groza, kakor nam je bila pred nekoliko lustri literatura velikega sloga . . .

Ali bo kdaj v našem javnem življenju toliko industrije, kolikor je danes literature? In če, potem bi prosil usodo, da bodi prava industrija tistih Slovencev solidnejša od dejanske literature našega pokolenja . . .

Revija, ki objavlja ta spis, koraka na čelu našega duševnega razvoja; kajneda? Obrnite par listov: lepo slovstvo prevladuje. Če sprejemamo to kot simptom, bi skoraj rekli, da uživa umetnost v Slovencih vse tiste simpatije, ki jih nekateri umetnik pogreša. Žalost pa je, da opazuješ:

Nikdar ni bil velik umotvor med nami razumevan. Nikdar — velik umetnik češčen, če ne zaradi mode in snobstva. Nikdar — izpregovorjena beseda v spomin, nikdar postavljen spomenik — pa, o kakšen! — če ne, da bodi banket *comme il faut*, veselica — veselica, narod — kakršni so „drugi, večji narodi“, in da stoj spomenik, ker so se vrnili popotniki iz tujih dežel ter so povedali, da tudi tam postavljajo spomenike. — Ali je to dovolj? —

Tako smo gojili svojo umetnost. In ta kulturna mimikrija, se zdi, bi opravičila zaključek: Vse, vse je bilo laž in lumparija; umetniku ni mesta med nami; domovina je kakor vlačuga: kdor jo ljubi, ga zaničuje . . .

In ta zaključek je napačen. Domovina je ženskega spola; narod je kakor ženska: dolgo se da prositi za svoje srce, če ga ne vzameš

v prvi ataki. In to, mimogrede bodi rečeno, je menda res, da je marsikdo tem nerodnejši, čim bolj goreče ljubi? — Pavlu Alexisu se je nekoč priključila izjema, da je zapisal pametne besede:

„La foule est une femme qu' il ne faut pas courtiser, car elle ne demande qu'à être violée . . .“¹⁾

Dajmo brutalnemu pomenu nežnejšo nijanso in priznajmo si: narod Slovencev je vsem drugim enak; in ni ga naroda pod solncem, ki ne bi bil zmožen in nevede pripravljen, sprejeti in z navdušenjem gojiti pravo umetnost, če pride ona sama ter si ga osvoji, podjarmi, vzame, s tem, da je — res njegova. Nihče, kar nas je, še ni resnično ljubil ženske, v kateri ni mogel zasanjati svojega boljšega sebe: z ostalimi je le prešestoval. In nobena ženska se ni vdala možu, ako ji ni odsevalo v njem vsaj nekaj lastnega nemega zelenja; literarno rečeno in prikladno priliki o lepem slovstvu: ako ni čutila, nevede slutila v njem usojenega ji naravnega dopolnila, sposobnega, da ustvari ž njo boljše od njiju dveh, višjo nesmrtnost v plodu lju-bezni. Vse je spol . . . In izjeme ne kršijo resnice, tudi bogovom je mogoča zmota.

Mož blagoslovi žensko k rojstvu človeka, žena moža — k rojstvu njegovega dela. Z njo vred in kakor ona njega, oplodi narod umetnika v spočetju umotvora; kakor ženi mož, daje umetnik narodu seme višje duše v novem pokolenju. Koristno pa je, da ne pozabimo: ženska rodi moža . . .

Naše reči so ostale doslej pri flirtu in koketničanju; on ni pravi, ona ni prava, kriv je umetnik in narod je kriv: njegova poligamna psiha se daje sem in se daje tja, pravega semena pa še ni sprejela vase; in ker ljubezen ni čista, ni čudo, če so otroci v zgražanje Bogu in ljudem. Lepo slovstvo, kakršno je v srečnejših zemljah, je v svoji celoti nekakšen dnevnik narodove duše: zanos, ki tira naprej, do ciljev daljne bodočnosti; višja popolnost in lepota, zaželjena in še ne dosežena; želja po očiščenju in po jasni sodbi o skupnem dvomu; sanje o rešitvi, sanje o krepkem, nezasepljenem pohodu na zavojevanje sreče, spoznanja, blagostanja, življenja . . . To pa je mogoče tam, kjer se umetniku ne zapira stik z velikim valovanjem narodovega življenja, z vsestranskim napredkom dobe, s kipenjem celokupne duše ljudstva — in kar je važno, svobodni razgled na vse to: ali je kdaj živ človek preizrazil z orlovim poletom, kar si je ogledal skozi okno kleti iz žabje perspektive?

¹⁾ „Množica je ženska, ki ji ne gre dvoriti: ona hoče biti samo posiljena.“

Slovenski umetnosti, lepemu slovstvu v Slovencih je že dolgo manjkalo tega živega, mogočnega, plodonosnega stika; domovina, ki jo naš pisatelj objemlje s svojo dušo, je fantom, halucinacija podedovanih hrepenenj, tuja resnici kakor Indija Komandija, ki jo je dete zagledalo v snu. In kar vidi, čuti, preizraža življenja v svojem delu, so paberki izza stezice daleč od velikih cest, ali pa bolehné, perverznooblede sence najbližjih, često ne previsokih omam, utelešenih bodisi v resničnosti, bodisi v žejni domišljiji nezadovoljnega duha. Naši kritiki kriče po velikih romanih, silnih dramah in vrag-sigavedi po čem; možje nimajo slabega okusa. Zgražajo se ob bolehavosti, ob erotizmu, ob vagabundstvu v sodobni literaturi; možje so moralni, čast jim bodi! In nas uče, kaj in kako naj pišemo, da bo v veselje Bogu in dušam v zveličanje; tuintam zadenejo pravo . . . Rad bi le vedel, ali so iz nevednosti, ali iz hinavščine in licemerstva pred „drugimi večjimi narodi“ do danes pozabili povedati vzroke, zakaj da vse to ne gre?

Dejstvo je: mogočnih impulzov, kakršnih vsi želimo od črnila in papirja, ki roma vsako leto umetnosti v dar, naš umetnik še ni zagrešil, naš narod še ni prejel; da smo po receptu Prešerna in Keteja stilovito ljubili svoja dekleta, je manj nego ironija. Narod maršira v Termopile, Leonide ni, Efiatov je trikrat sto; umetnik stoji kraj ceste z nesrečno ljubeznijo v srcu.

In vzrok?

Zaradi umetnosti in zaradi domovine se nisem namenil, da ga razložim: namen bi bil lep, toda čevljar in Apel sta ga kompromitirala po vrsti. Moj nagib je ta, da me že dovolj časa jezi, ko prvi gobezda, drugi ugiba, tretji laže, resnica pa stoji naga in živa na solncu . . .

* * *

Zmenimo se najpoprej: Ali je pravično, ali je nesramnost, zahtevati od lepega romana — kajti lirika je manjše važnosti za naše vprašanje, — da bodi povrh še opremljen s priporočljivo tendenco? In od drame, recimo, da bi z besedo učila gledalca popravljati svoje grehe?

Odveč bi bila beseda, da niso pojmi tolikanj zmedeni. Toda povej, prijatelj: kdaj si čital povest, ki ti je vdahnila na koncu jasen moralen ali drugačen zaključek, — čital jo z očaranjem, s polnim občutkom lepote, pa si dejal naposled: Napisal je knjigo, da bi razložil nauk? — Menim, da nikoli! — In prav imaš: resničen umetnik, ki se ni odtujil velikemu življenju, umetnik, ki misli, bo podal izrezek tega življenja vselej s svojim lastnim pogledom na

stvar; seveda, kadar tak umetnik ostari in oslabi na umu, se pripeti, da sede in napiše „Vstajenje“ . . . Ti prečitaš delo, zazehaš ter porečeš: Nauk je lep, toda knjiga je dolgočasna . . . Strinjava se: pravi umotvor ima svoj prvi vzrok vselej v absolutni, neopredeljeni težnji stvarjanja; njemu raste morala iz lepote, dočim si „tendenčni“ zaman prizadeva iztisniti lepoto iz morale. Bože mili, mnogo smo že prečitali, s pridom in brez haska, in smo naleteli ponekod tudi na knjigo, kjer z najboljšo voljo nisi našel dobrega nauka; toda bila je tako lepa, zaprl si jo, in v tvoji duši je živela še dolgo potem istotako vsa krasota in dobrota in niti iskrice zla, kakor če se zagledaš v čisto rožo na vrtu ali v sočno travo na pomladni loki. Morda se sporečem s filozofi; in vendar: nič ni lepega, kar ni dobro, nič dobrega, kar ni lepo. To se pravi: dobrote ni posebej, lepota je sama v sebi vse; in več zahtevati, nego ponuja ona, znata samo bedak in falot. To je vzrok, da nas najvišja vzhičenja lepote prepajajo z najmogočnejšim, neločenim hrepenenjem po tem, kar običajno imenujemo dobro. In umotvor, ki je dosegel ta cilj, je dosegel vse, kar je mogel; živ bo med človeštvom in bo koristil brez pridig in deklamacij; slovstvo, ki bo štelo mnogo takšnih knjig, bo res naše in res umetnost obenem.

Zatorej se mi vidi: vse, kar moremo zahtevati od lepega slovstva, je lepota snovi, lepota jezika, lepota in solidnost notranje zgradbe, ki vodi prvo dvojico posredno za seboj; pred vsem pa resničnost. Ne majajmo z glavo, tudi pravljice imajo svojo resničnost; kdor je bil dober otrok in je ljubil pravljice, ve, da je tako . . . Nas pa zanima najbolj resničnost v sodobni povesti, v modernem romanu, v drami, zajemajoči snov iz današnjega življenja: za vse to je važnejša in usodnejša, nego razodeva prvi pomislek. Da žene moderni napredek človeštva, povzdigi industrije, poglobljenje znanosti, čimdalje jasnejši pogled v skrivnostni mehanizem duše, čimdalje večja teža družabnih in političnih vprašanj obenem tudi vso umetnost naše dobe z vrtov prijetne sanjarije s trdo nujnostjo na realna tla, ni čudo; a veličastno je, presoditi, koliko nove lepote je ta težnja po resničnosti razdelila med nami. Moderni človek ne išče Boga v svetu, ne izven sveta, vidi ga v sebi, čuti ga v vsem svojem početju, v sleherni misli svoje duše; tudi lepota je zapustila višave in prišla med ljudi. Danes jo spoznavamo povsod, tudi tam, kjer so se naši očetje zgražali nad prozo; spoznavamo jo na novem prirastku svojega sveta, ki nam ga je človek po zadnjih desetletjih prirobtal v fabrikah, izračunal z logaritmi. Realizem v umetnosti si

je osvojil to novo carstvo od severa do juga; vrhutega je osvobodil umetnikov polet. Razodel je, da nič ni grdega po sebi: grd more biti le človekov lastni pogled. Znanost je pokazala spolno opredeljenost mnogih pojavov človeške duše, spol kot vzrok kričečih socialnih ran; in če je pravi umetnik zajel svojo snov odtod, ne rabi figovega peresa, ker je resničen. Toda žal: velika resničnost umetnosti je mogoča samo tistemu, ki je spojen s svojim časom in življenjem v živem, neskajenem kontaktu!

Ob takšnem razmotravanju pogojev velikega, krepkega in zdravega slovstva se vsiljuje vprašanje: Ali so Slovenci imeli takšno leposlovje? Ali ga imajo? Ali ga morejo sploh kdaj imeti? Kdo je dolžan prispevati, da ga dobe, in kako?

Imeli ga niso, ali bili so blizu, da ga dobe. O „Zorinu“ in „Desetem bratu“ se nerad razgovarjam. Zanimivo pa je, da se je tačas prvokrat pojavila v lepem slovstvu in na sorodnih poljih čila, solidna vrsta ljudi, ki so gradili nekaj konkretnega in praktično niso sanjarili, dasi je eden med njimi napisal „Zorina“. Tu se začinja tista doba žilavega snovanja in organiziranja, ki se dandanašnji zaključuje. Tu — spoznanje, da umetnost ni zgolj sen, marveč tudi delo. Slovenski roman motri svoje obzorje in dobiva tla pod nogami, pogled na predmet; Jurčiča ne mislim, marveč druge. Iz naivnega posnemanja tujih korifej prehaja umetnik v resno umstveno motrenje naloge in problemov; primera nam bodi Stritar, dasi je njegov program danes le še relikvija izza poštenejših dni. Eden prvih pojavov je notranja solidnost pripovedne proze: zgradba, epska širokoglednost, izpolnjenost. In dasi vse, kar je ustvaril tisti čas, ne sega pregloboko v dno življenja in ne raste — ne vštevši redkih častnih in častnejših izjem — predaleč nad nivô navadne zabavne literature, vendar me danes ob pogledu na to nadepolno preteklost navdaja čuvstvo, kakor da smo mi sodobniki izgubili nekaj, kar so mrtvi imeli v svoji meri. Nadkriljevali so nas razmeroma v poznanju jezika, absolutno pa v kontaktu s svetom in narodom ter v objektivni prostranosti razgleda. Vzemimo jih v roko, tega in onega, kar jih stoji v knjigah na polici in kar jih leži raztresenih po letnikih „Ljubljanskega Zvona“, in premislimo, da je bil to šele prvi pogon! S tem pridržkom slovenski roman bivše dobe ni tako nezaten, kakor se nam dozdeva.

(Konec prihodnjic.)

Blagorodje doktor Ambrož Čander.

Imaginarna karikatura.

Vladimir Levstik.

VI.

isel je prišla za mislijo; doktor se je spomnil davnega večera. Bilo je po leti kakor nocoj, nemara da je sijala kresna noč s tisočerimi očesi. Velika jasnost je bila v naravi; kakor iz zatemnelega srebra so se zibali vrhovi, polja so ležala v daljavi, od hribov je prihajal šum. In velika tema je bila v duši Ambroža Čandra, ko je hodil ob molčeči reki, obstajal, prisluškal, ali ga ne pokliče glas, in metal up za upom v globoki, kakor iz mesečine in baržuna izrezani tolmun. Črna voda je ležala brez valov in brez glasu; le odtrgan list je tuintam priplaval po gladini, lahno in počasi, trepetaje, kakor da je droben čolnič, z mislijo, ki ga krmari in razpenja rosno jadro hrepenenj. Čandru se je zdelo, da bi se spustil v globino kakor v objem in bi poginil z naslado, ne manjšo od tiste, ki jo daje polna čaša žejnemu v puščavi. Bilo je takrat, ko je tem jasneje vedel, da je Blanka čisti, izračunani zmisel njegovega življenja, čim se mu je kazalo v trdi gotovosti, da bo po sodbi, ki mu je pisana, do konca dni pogrešal tega zmisla ter se trkljal po kolovozih in obležal za cesto kakor kolo brez osi. Takrat se je vprašal: Čemu si? Ali ni nespamet? Ali ni strahopetnost? Zdaj je konec vseh reči, finis Poloniae z eno besedo; izvrgla te je tehtnica, premalo te je bilo; ali pojdeš zdaj okoli iskat, kako bi se prilagodil, in jemat danes ali jutri oglje namesto zlata, ker ni drugače?

Tako je tistikrat premišljal Ambrož Čander; pozneje, v dnevih njegovih grehov, so ga obhajali trenotki, ko se mu je zdel vesoljni vrvež teh preudarjanj hudo mladosten, ali bolje rečeno, nenavadno eksaltiran, škandalno otročji in romantičen. Poleg tega prepričanja pa ga je navdajalo drugo, veselejše in prijetnejše njegovemu moštvu, ker je potrjevalo Čandrovo neustrašenost in možatost: da je bil tisti večer v resnici že jako blizu, niti za las ne več oddaljen od praga, ki vodi iz življenja v smrt; in da ga zemlji ni ohranila bojazen ali karkoli, temveč gola častiljubnost in tisti glas v njegovih

prsih, ki je govoril neprenehoma, dokler ga ni preveril: — Zdaj ne pojdeš; to je tako, kakor če se obesi otrok, ki so ga natepli . . . Bilo bi zaradi drugih; priznal bi oblast razmer nad seboj; uklonil bi se, z eno besedo. Ne stori Ambrož, pusti, Čander; pozneje storiš, ko bodo vse reči v redu, ko boš premožen gospod in velik filistejec pred Kristom, tako da živemu človeku ne bo hodilo na um, tudi našim pokvarjenim in škodljivim nihilistom-literatom ne, da bi pisali o tvojem koncu sentimentalne romane. Ti, fant, napraviš tako: počakaš, da se solnce zasmee v zenitu, potrpiš, da bo tvoje življenje ozarjeno z vsem mogočim, — potem ga vržeš od sebe: — Brr! ne maram te, dolgočasiš me, naveličal sem se tvoje izžetosti, citrona, božji dar! Ti nisi komandiralo mene, temveč jaz sem jahal na tvoji grbi, in zato ni govora o porazu in o puški v koruzo, temveč zgolj o treznem preudarku in o pošteni volji filozofsko naobraznega človeka! — Samo tragičen junak ne postani, Ambrož, samo tistega se ogiblji, o Čander, in vse drugo pojde od sebe po pravem tiru; kajti, kar je žalost za lože in za parket, je neredkoma smeh za galerijo . . . In kaj bi rekel ti, če bi se znašel onkraj časa na galeriji, pa bi zagledal na odru spomina tisto opero o Ambrožu in Blanki? —

Tako je napočilo za večerom dvomov in omahovanja prelepo jutro; mladi Ambrož Čander je sedel v kotu velike kavarne, s čudnim smehljajem na obrazu, nekoliko pijan od popitega žganja, ki je z blagodejno omotico nanovo zvezalo raztrgane dušne in telesne moči. Kimal je z glavo semintja ter si prisegal natihem:

„Tako bodi! Jahati hočem na vrhu, norčevati se z vsem in z vsemi, nasititi se vsega, brez milosti, brez usmiljenja. Enkrat pa pride dan, o Blanka, ko se vidiva, in pride noč, o Blanka, ko boš moja tudi ti: zato ker mora priti. Ako ne bi bilo tako zapisano v knjigi usod, te ne bi bil ljubil Ambrož Čander in ne bi bil zaradi tebe zadavil svoje mladosti.“

Nocoj so se vračale vse te reči, jasno in natanko po vrsti, kakor so se bile godile. Kakor meglene prikazni so stopale mimo doktorja, ki je gledal v svoj kozarec, zibaje glavo, začuden usmev na skrivljenih ustnicah.

„Kasneje sem se večkrat smejal tisti prisegi. In vendar, nocoj se godi, kakor da je prišla ura, ko se izpolni prorokba pijanosti . . . Kaj sem počel? S čim sem zaslužil? Ali je nemara pa vendarle živela v meni volja, skrita kdovekje med mislimi in med dejanji, tako zagrizena v globino srca, da me je nehote in nevede pritirala

do cilja — če je cilj? Bogme, človek pač ne ve nikoli, kaj vse je skrito v predalih njegovih lastnih prsi . . .

„No, da,“ je nadaljeval sam pri sebi, med razgovorom z notarjem, ki se je bil porinil medenj in med davkarico, „pravzaprav bi bilo odveč. Če se natanko premisli, če se vzame, kakor je, — v mislih in v sanjah sentimentalnih ur sem preživel vse: trenotek, ki sem si ga obljubil, in uslišanje tudi . . . Kdo prešteje objeme, kdo poljube, do neba plameneče? Kaj to, da se ni godilo v resnici? V mislih je bilo . . . Preostajal bi da capo al fine . . . Da sem se spomnil, tudi to bi bilo! Duša je pravzaprav nesramnejša od telesa, idealna ljubezen vsiljivejša od satirov, in lepota — kakor hitro se je ženska zave — je prostitucija! Zahvaljen bodi, o Gospod, da ti ne pride na um, pretvoriti Ambroža Čandra za kazen njegovih grehov v čisto devico; Kriste, kako bi hodil po svetu: kakor gol! Čutiti vse želje, ki bi se ovijale človeka, — jaz bi jih čutil! — vse misli, ki bi lazile za menoj, vse objeme in poljube, ki bi se godili v sto in sto domišljijah, in to brez orožja, da se jih ubranim! Kaj bi mi pomagal pergamen in pečat na pismu, da ni tako? Zdi se mi, od jeze bi se zaljubil v gobavca in bi ga poljubljaj, dokler mi ne bi zgnil obraz: tako! zdaj uganjajte poželenje . . . Ako premišljam, v kretinkah edinih je menda še prava čistost, dasi bržčas ne popolna: zakaj, so ljudje z ekscentričnim okusom. Non ha in tako dalje, chi non ha in tako dalje la zotta, pravijo Lahi . . .“

Dvignil je glavo; gospa Blanka je stala zelo blizu in govorila z možem. Jernej Cepuder je držal roke v žepih, cilinder spredaj in postrani, redke brke povešene, obraz žalosten in poln kreposti. Tako se je zibal v kolenih, vedoč, da ga vidi mnogo oči, ter po vsem videzu stremeč za vtiskom dovršene elegance.

„Tudi nji se je godilo tako,“ je dejal doktor svoji duši. „Uboga Blanka! Ali pa morda ne; morda je njena lepota zgolj moja domišljija: poglej, Čander, poglej in prepričaj se, da je čelo previsoko; nos ni pravilen in nekam čuden je oval. Lahko da sploh ni lepa; moja ljubezen jo je ovenčala z lepoto od svoje lastne: zato je lepa zame in morda za nikogar drugega na svetu razen Jerneja Cepudra . . . Jernej Cepuder in Ambrož Čander! Povej mi, koga ljubiš, povem ti, kdo si! Moj Bog! Ali je on modrijan? Ali sem jaz bedak? Ali ni ne to in ne ono, temveč sva obadva, jaz in on, dva navadna, čisto navadna, puhla in ničeva človeka, niti velika, niti majhna, nego iz tiste proklete srede, ki je najbolj pozabljena od svetega Duha? To so reči — ne, satan! Kakšne neumnosti premišljujem? Za pet

ran, kdor bi jih zapisal, bi delal sramoto tudi drugim, večjim narodom . . .“

„Tekne vam naše vino, dragi doktore!“ se je zasmel notar ob njegovi strani.

„Diši, ne pa tekne!“ se je uprl doktor z začudenjem.

„O, počakajte samo!“ je pokimal notar, „samo počakajte: resnično, resnično vam pravim, preden bomo odhajali, vam bo teknilo. To je zavratna kapljica; najpoprej se prileže in gasi žejo, nato jo dela, veste, da vas žeja boljbolj, potem vas razveseli, kakor da bi bila oštarija nebeško kraljestvo, in nazadnje — vam tekne, — da, tekne, tekne . . .“

Doktor je pogledal bliže: res, notar Mekinda je bil pijan. Ozrl se je naokoli; tudi ostala veljačina je bila vinjena. Vsi so kimali z glavami, smejali se z nenaravno veselostjo najpustejšim dovtipom, govorili z resnobnim zanosom in z velikimi razmahi o malenkostih ter prepevali zdravice z neubranimi glasovi. Ženske so se hihitale; gospodje so postajali prijaznejši in smelejši v svojih besedah. Od kmetov so nekateri odhajali; tisti, ki so ostali, so bili po mizah in kričali. Nesolidna družba ob stranski mizi je sedela pred polnim štefanom, z vrčki namesto kozarcev; fant s široko kravato je pripovedoval dolgo in po vsej priliki neblagorodno historijo.

Edini trezni človek, ki ga je videl doktor Čander v vsem svojem okrožju, je bil učitelj Brglez, šele nedavno prestavljen v tisti trg iz glavnega mesta, zato ker je robotal v moderni literaturi in ker je bil vse preveč revolucionaren domoljub. Sedel je inženirju ravno nasproti, kozarec limonade pred seboj, poleg njega gospa Mekindova. Notarka je govorila z inženirjem, učiteljica Karla s svojim sosedom na levi, ki ga doktor ni poznal. Brglez, v turistovski srajci in črnem žaketu, lase nazaj, bujno temno brado v desnici, je strmel v namizni prt, kakor da bi razmišljal o novi tragediji; tako se je zazdelo doktorju, ko je videl vse črte njegovega obraza nabrane v en sam izraz važnosti in junaških sanj.

Notarka, suha ženska z rdečim nosom in z očmi, ki so ko ketno pričale o zavesti nenavadne mikavnosti, je bila pričela z inženirjem duhovit razgovor.

„Gospod inženir,“ je menila, „kaj pravite: ali ni muka človeku med temi ljudmi? In med njih razgovori? Poslušajte: o vsakdanjem kruhu, o politiki in o ubogih ženskah . . . Kakor da ni višjega, ni lepšega na svetu . . .“

„Res!“ je menil inženir z veliko resnobo.

Sobesednica je obvisela s pogledom na njegovih ustnicah; videč, da je to vse, se je nasmejala s tistim glasnim smehom ženskih, ki vedo, da imajo prijeten glas. No, doktor ni bil njenega mnenja.

„Histerija!“ je zamrmral sam pri sebi. „Vse priča: lice, glas, gibanje, pogled, vsa prikazen . . .“

„Res? Kaj: res?“ je nadaljevala notarka hudomušno. „Menila sem, da poveste kdovekaj modrega . . .“

„Sem tudi mislil, milostljiva, pa sem pozabil kakor ralašč; morda vas je roka božja obvarovala zla, da bi slišali neumnost . . .“ je dejal inženir, grizoč si ustnice kakor človek z ironijo na jeziku.

„Vi ste sploh čudni nocoj; ne govorite, skoraj da ne pijete, družbo prezirate kakor kralj na prestolu in bledi ste kakor Werther...“

„Aha!“ je dejal doktor in nastavil ušesa.

„Ni se čuditi, milostljiva! Morda mislim ta hip na štiri poslednje reči . . .“

„Pa zakaj? Vi ste sploh vedno tako mračnih in črnih misli; stavim, da na skrivnem tehtate življenje in ljubkujete s samokresom . . . Pred vami se vendar razgrinja vse: solnce in nebo in vsa panorama pozemeljskih blagrov. Čemu ne segate po njih?“ ga je ogovarjala, kakor da izpreobrača asketa.

„Prosim vas, kaj mi more nuditi življenje?“ se je upiral inženir; njegovo lice se je naenkrat skrivilo v gubah strašnega pesimizma, razen skritega kota ustnice, kjer je trepetal smehlaj.

„Kaj?“ je menila notarka; oči so se ji razširile in zablestele. „Vzemimo naprimer ljubezen . . . Povejte mi, ali vas ljubezen ne mika?“

„Bi me, če bi bila . . . Kaj pa vas, milostljiva; kaj mislite vi o ljubezni sploh in posebej?“ In za trenotek, ko je gospa Mekindova povsila oči, se mu je razširil skriti usmev čez vse obličje.

„O, mene!“ je dejala nato ona s tišjim glasom. „O, da! Ljubezen, gospod inženir, je višek življenja; ljubezen je — kako naj se izrazim? — nepopisno lepa reč . . .“

„Torej naposled nisva zelo različnega okusa?“

„Bog varuj! Oziroma, nikakor ne. Kako zastarelih izrazov se poslužujem, kaj? Bog varuj . . . haha! Veste, jaz, Mina Mekindova, sem pravzaprav docela moderna ženska; to se pravi, misli so moderne, izraz pa je tuintam zastarel kakor pri vsakomer. Tudi o ljubezni imam jako moderne nazore: zelo, zelo moderne. Jaz, gospod

inženir, sem omožena; in vendar si kot moderna ženska niti od moža niti od teh in onih drugih reči ne bi puščala braniti, da gojim prijateljstvo še s kom drugim.“ Zardela je in še tiše je dodala: „Vam, gospod inženir, sem na tihem že dolgo časa dobra in vdana prijateljica. Vi ne verjamete? — Smelo verujte . . . Tako dobra sem vam — ah, včasih postajam kar otročja: zadnjič se mi je zahotelo, da bi se igrala z vami tam kje v pesku na bregu morja; čisto, čisto bi se zakopala ob vaši strani . . .“

Sklonila se je naprej, glavo povešeno, kakor da pričakuje odgovora.

Inženir se je smehljaj; doktorju se je parkrat zazdelo, da hoče odgovoriti, toda molčal je; pokašljaj je, kakor v zadregi je potegnul z roko preko čela.

„Vaše oči so tako nesramno lepe . . .“ je šepnila notarka; njen obraz je bil blede, a se je nenadoma pokrila s škrlatno rdečico.

„Kaj pravite!“ je vzdihnil inženir v smešni osramočenosti.

„Kaj spi v njih na dnu? — Recite, Boris: ali vas ne žeja moje vroče duše?“

„Inženir Gaber, ste hoteli reči milostljiva,“ je dejal sobesednik, nenadoma s trdo resnobo. „In prosim: ne varajte se . . . Ne žeja me; ničesar ni, ničesar ne bo. Oprostite . . .“

Vstal je, odšel je po vrtu.

Literat Brglez je govoril s tistim gospodom, ki je sedel minuto prej pri Karli. Mahal je z rokami, zavzemal dramske poze in razkladal ob ognju besed in z množico patetskih gest.

„Kaj pišete v teh časih, gospod Brglez?“ je vprašal gospod.

„Dramo pišem . . . In povem vam: ta stvar bo tako prokleto skozinskoz tendenčna, kakor še ni bila nobena v našem slovstvu — in morda niti še ne drugod.“

„Pa snov? Kaj zgodovinskega seveda?“

„Kajpada . . . Prosim vas, čemu ne bi pisali zgodovinskih dram? Ali si morda upate trditi, da naš narod nima zgodovine?“

„Nikakor ne; Bog mi stoj ob strani!“

„Torej! . . . Naslov moje drame se glasi: Matija Gubec, slovenski kralj . . . Morda ga izpremenim: Matija Prvi! Ali ni že naslov kakor plamen? — Torej! Ampak, drama bo skozinskoz tendenčna! Vsa umetnost bodočih dni bo tendenčna. Vse bo tendenčno: Nebo — tendenčno, zemlja — tendenčna!“ Z orgiastnim zamahom desnice je vprl pogled v sobesednika, ki je sedel pred njim mlad, plavolas, s kuštravo glasbeniško glavo.

„Oprostite,“ je menil ta ravnodušno. „Da bo vaša drama tendenčna, o tem ne dvomim; to si lahko mislim z eno besedo . . . Toda zaradi umetnosti bodočih dni, in nebo, in zemlja? Ne; veste, meni se pravzaprav vidi, da se skladata umetnost in tendenca na vsak način še malo slabše od tokajca z rabarbaro . . .“

„To je zopet ena izmed absurdnosti, s kakršnimi hočete povsod in za vsako ceno imponirati!“ je krasnoslovil Brglez z gromovitim glasom, videč, da nekaj ljudi posluša.

„Zares?“ se je nasmehnil gospod; lice mu je zaigralo v sila nedolžni veselosti, gladko, skoraj brez potez, kakor da bi se skrivalo za meglo. „Da, prav zares; zatrjujem vam, dragi in cenjeni gospod Brglez: jaz se naravnost strastno rad ponašam z absurdnostjo . . . Saj dovolite?“ Presedel je k nesolidni družbi s štefanom in z vrčki; eden od trojice je ležal pod mizo, njegov stol je bil prost.

Doktor Čander je vstal; noge so mu drevene.

„Informoval se je zaradi vas!“ mu je kriknil župan z veselim, vinjenim glasom.

„Kdo?“ Doktor je pristopil. Sedeli so skupaj: Edvard Žolna, Milan Mekinda, Jernej Cepuder, poštar Žužnja in še kup drugih, v cilindrih in brez cilindrov. Miza je bila polita z vinom; vsi so neprestano trkali in pili. Star gospod s častitljivo belo brado je držal kozarec z drhtečo roko proti luči in preklinjal, ne da bi zinil kaj drugega.

„Kdo se je informiral?“ je vprašal Čander župana, ki se mu je bratovski obesil pod pazduho.

„Informoval!“ je vzkliknil župan z užaljenim poudarkom. „Informoval se je gospod baron; vprašal je o tebi — pardon, o vas! — No, veš kaj, doktor? Pijva bratovščino!“

Z gromkimi požirki je izpraznil kozarec in je poljubil doktorja z mastnimi, debelimi ustnicami na obedve lici.

„Tudi midva jo pijva!“ je predlagal notar. Preden je preteklo četrť ure, se je pomnožilo število Čandrovih pobratimov za sedem. Čutil je, da se obračajo misli po napetem, nenavadnem taktu, in da se reši osmega pobratimstva, je vstal.

„Pijan si, Ambrož!“ je rekel svojemu človeku, stopajoč z opreznimi, premišljenimi koraki. In strašno se mu je zastudil nocojšnji večer, tako zelo, da se je še svetleje razgorela slika gospe Blanke in še mogočnejše oglasilo hrepenenje.

Bujna temnolaska je bila odšla; gospa Blanka je sedela v tem trenutku sama. Doktor Čander se je osrčil; mimo Karle in inženirja,

ki sta se smehljala drug drugemu in sta se tiho razgovarjala o Kaliforniji, se je s tesnim srcem napotil do nje,

VII.

„Ne trpinči duše! Prideš, sedeš, molčiš; usta se gibljejo, besede ni; srce posluša, molk se ne dvigne; duša je žejna, rosa ne pade . . . Vem, muka ti je z menoj; ali, od tvoje muke je moja večja: raste, širi se, napenja prsi, zdajzdaj se raztrga s solzami. Obadva hočeva govoriti, nihče izmed naju ne najde besede; v pozni jeseni si prišel, pesmi so izdonele, glasovi mehkobe so pozabljeni; zakaj si prišel?“

Takšne so bile misli gospe Blanke. Doktorju Čandru se je zdelo, da jih vidi v njenih očeh; toda strah, da ga ne bi prevaral ljubeči vid, se ga je oklepal obenem z radostjo nad blagrom, ki ga je slutilo srce. Preden se ji je pridružil, je bilo nakopičenih besed kakor bujnih, toplih rož, da jo pozdravi; še ta hip jih je čutil, nabrane v prsih nekje, za težkim kamenom, ki se je bil zavalil prednje, da jih ni videl spomin. Zdaj je bil tako blizu nje kakor bržčas nikoli; kajti zaljubljeni mladeniči, dokler so idealni, se boje svojih deklet. Slišal je rahli, napeti šum njenega diha; od mlačne noči se je dvigala vonjava Blankinih las ter je prihajala k njemu; lahko bi bil prijel za roko, ki je ležala na krilu, — njemu pa je bilo, kakor da je vse zamujeno in izgubljeno: hip je že bil nocoj in se nikdar ne vrne; kamen v prsih je z vsako minuto težji in ogromnejši, duši sta se zagledali in se zdita druga drugi tuji od lastne plahosti. Neizrazno čustvo ga je trlo s fizično grozo; dasi je bilo bridkost, vendar se je rosilo od sladkosti; in dasi je bilo blaženost, vendar je trepetalo od bolečine.

Naposled, z obupnim naporom, se je osvobodil vezi ter je izpregovoril. Njegov glas je bil tih in hripav, drhtela je vsakdanja beseda:

„Prišel sem, da vas pozdravim . . .“

Nato se je osrčil in popravil:

„Prišel sem, da vas pozdravim s pozdravom preteklosti, v imenu dni, ki se vračajo nocojšnji večer . . .“

„Verjela bi in ne bi verjela, da ste vi!“ je dejala gospa Blanka; tudi njen glas je bil tih. „Prestrašila sem se vas, ko ste prišli, kakor človeka, ki je vstal iz groba.“

„Čemu, gospa Blanka?“ je dejal doktor s trpkostjo. „Jaz sem se vas razveselil: kakor da bi se raj odpiral v puščavi; in še zdaj

se vprašujejo oči, če ni vse le sen, ki skopni kakor fatamorgana.“

„Vi niste vedeli, da sem tu?“

„Ko bi bil vedel, ali menite, da bi bil prispel do semkaj? Ne hodi se daleč s takšnim trepetom v srcu, ne hodi se tja, kjer cveto sanje davnih noči. Gledal si jih, pa so zbežale; in zdaj, ko jih zopet pozdravljaš, so drugega last.“

„Zakaj ne bi bili prišli?“ je vprašala Blanka z mehkim glasom. „Čemu me sovražite? Ali se me bojite?“ je dodala z usmevom, ki ga je poznal.

„Jaz naj vprašam! Čemu ste se prestrašili vi, ko sem prišel? Jaz, mislim, se nisem zapisal z bolečino v vaše življenje: ob strani sem stal, človek s spoštovanjem na čelu, dostojen berač s klobukom v roki; gledal sem, molil sem za vašo dušo in puščal sem ji, da je hodila svojo pot. Vi pa . . .“ Čander je umolknil.

„Čemu ne govorite? Kaj sem jaz?“ je vprašala Blanka; njen glas je bil malodušen; nato je zasijalo v očeh, čisto drugače, čisto tuje, in doktor, ki so mu bili sicer ženski pogledi kakor odprta knjiga z jasnimi reki, je strmел ta hip pred zagonetko. „Bogve, če ste mislili name; in ako ste, ali morete reči, da ste se me spominjali z zlim? Nikdar vas nisem ranila . . .“

„Niste; in vendar mi je krvavela duša . . . Pustiva to! Gospa Blanka, koliko let je preteklo? Drug za drugega sva mogla biti že davno mrtva. In kje vas moram videti? Ali so čudeži vašega življenja čakali, da odide tisti berač s klobukom v roki, in so se potem pričeli goditi?“

„Tako se zdi!“ Gospa Blanka je nervozno pritiskala prst za prstom na rdečo kapljo vina, ki se je poznala v namiznem prtju.

„Strmel sem, in še zdaj mi je pravljica . . . Hotel bi, da ste moja sestra; potem bi vas vprašal po dogodkih; tako si ne upam, zakaj, na vaših ustnicah stoji zapisano, da so težki med njimi. Toda, veste kaj: meni je, kakor da je bilo predvčeranjim in danes; včeraj je izginil brez sledu, duša ga je pozabila ta večer. Propadlo je kakor moreče sanje . . .“

„Prijetelja sva bila tiste dni . . .“ je rekla Blanka zamišljeno.

„Nikoli si nisva razodela prijateljstva,“ je odgovoril Čander, in glas besed je pričal: „Jaz sem ti bil več!“ in je vpraševal: „Kakšna si mi bila ti?“

„Nikoli . . . In vendar sva bila . . . In tisto je že dolgo, dolgo!“

„Moj Bog!“ se je prestrašil doktor. „Kaj sem govoril? Recite: ali naj grem?“

„Ničesar niste rekli,“ je menila Blanka tiho, oči povešene. „In če vam ni dolgčas, ostanite: v prvem hipu, ko sem vas zagledala, se mi je zazdelo, da si pove nocoj dvoje ljudi dvoje povesti. Moja je žalostna; ali je vaša vesela?“

Doktor je sklenil roke:

„To je ravno žalost, da morate, morate staviti vprašanje. Ako bi bil upal, da se enkrat vidiva, bal bi se ga bil vse dni. Temna je povest moje duše, temnejša je povest mojega življenja, kakršen je bil njegov zunanji tek; in če jo boste poslušali, prijateljica Blanka, ogrnite se s prizanesljivostjo in ne karajte tistega, kar je v moji povesti greh!“

Zdelo se je, kakor da ju je družba nalašč pustila sama. Nekaj gostov se je poslavljalo in stalo z dvignjenimi kozarci pri „šent-janževcu“; ostali so bili malodane vsi na kupu: veljak za veljakom se je dvigal ter govoril napitnice s tako gromovitim glasom, da človek ne bi bil slišal niti zvonov, nikar pa pogovora, ki se je razpletel med Čandrom in Blanko.

Doktor se je oprl z levim komolcem na mizo ter položil glavo v dlan. Prijetna gorkota ga je bila prešinila z mehkim čarom; tisti kamen v prsih je izginil, besede so bile lahke in pripravljene; zdelo se mu je, da stoji pred blagodejno veliko izpovedjo svojega življenja. Ona, v modri bluzi, ki je prijetno mejila s črnim krilom, se je oprijemala stolovega hrbta z obema rokama; prožilo se je vitko telo, prsi so bile napete, glava sklonjena, da so se obešali razčesani lasje v dveh valovih, ki sta se svetlikala v medli luči lampijonov; oči so gledale izpod čela, doktorju naravnost na usta... Le kadar je premolknil pa je ona izpregovorila, takrat je zasijalo oko v oko, in obadva sta se zgenila v tistem zagonetnem veselju, ki ga razlije medsebojni objem dveh pogledov.

„Še danes mi je v spominu kraj, kjer sva spoznala drug drugega,“ je rekla gospa Blanka.

„Kdo bi ga pozabil? Pot nad gozdom zunaj mesta, na griču. mimo vrta, ki je ne vem čigav... Zadaž še šume drevesa: smreke in tudi bukve semintja; toda več je smrek nego bukev, tistih visokih smrek, ki govore z oblaki. In pred človekom, ko stopi iz gozda, leži široka ploskev solnca: tam sije menda ves božji dan, tisto nepričakovano, bujno solnce, ki omami izprehajalca, da se ustavi in jedva more dalje in da je žalosten, ko se zopet sklenejo veje nad glavo. Tam je bilo...“

„V rožniku; jutro je hladilo s prijetnimi vetrovi. Prejšnje dni je ležala soparica, tisto noč pa se je razsulo neurje, kakršnih pomnim malo: ponekod so bile povodnji. In zjutraj je stalo nenadoma vse nebo v luči in vedrini; samo trava je bila rosna, hlapovi so dišali v zraku, in mokrota se je oglašala pod koraki. Bila sem sama zunaj, na izprehodu; zakaj, naša hiša ni ležala daleč odondod.“

„Tako pod brdom . . .“

„Prejšnji dan so mi bili povedali, da pridete: oddaljen sorodnik, študent, ki je ušel iz lemenata.“

„In vaš oče bržčas ni bil prav vesel, da je ušel. Sam mi je pravil, pozneje, ko me že ni več rad videl pri hiši. — Zakaj si se izpridil, je dejal, zakaj si pustil izvoljeni stan, ko veš, da je v časti pri ljudeh in da ima rodbina sramoto? — On je zelo gledal na besede ljudi . . . Cutil sem to očitaneje, tuintam napol odkrito in še večkrat skrito za navidezno prijaznostjo pogovorov, ki so šli o vsakdanjih rečeh. Mnogokrat sem grizel ustnice, lopovščine sem se obtoževal natihem; in vendar, ko bi bil odšel tiste dni, poginil bi bil gladu kakor pes ob cesti . . . Bridki časi so bili!“

„Ali se vam vidi, da so trajali predolgo? Meni je, kakor da so minili čez noč: prišli so, in mahoma so bili pri kraju.“

„Tudi jaz sem si očital, leta in leta, kadarkoli se je oglasil spomin; kajti v treznih urah sem ga hotel izruvat in zadaviti . . . Vedel sem, da je bilo in da se ne vrne nikdar več: pokaj bi sanjaril o cvetju, kdor se je izgubil v puščavi!“

„Potem so vam dali ti bridki časi vendarle prijetnih slik?“ je vprašala gospa Blanka s tihim, negotovim glasom.

„Meni? Prijetnih slik? Ne vprašujte, gospa Blanka; nisva še pri tistem poglavju . . . Zdaj mislim na jutro, ko sva se sestala: prišel sem s postaje, megla je bila še na ulicah; visoko nekje se je borilo solnce. Pri vas je bilo vse na nogah; odpirali so trgovino, po hodnikih so pometale dekletke. Tam sem postavil v prvi kot vse, kar sem imel s seboj: oguljen kovčeg iz črnega usnja, ali veste? Vi ste se mu smejali, ko smo prišli domov, in mene je bilo sram. Vprašal sem po očetu; da je zunaj, so mi rekli, vam da je šel naproti; in če bi krenil v gozd po tej in tej stezi, da bi ga dobil: v našem gozdu ni mnogo stez . . . Jaz bi bil rajši počakal; ali, ker mi nihče ni odprl vrat in nihče ni ponudil stola, — ljudje so nezaupni, kajneda? in marsikak človek s poštenim licem je bil že v resnici tat, — sem se napotil po gozdu. Srečam moža, visokega, osivelih las, z ravno, naglo hojo; jedva sem ga dohitel. Po-

gledal sem ga; bil je podoben fotografiji, ki sem jo imel kdove od kdaj, iz njegovih mladih let. In dobra volja mu je sijala z obraza; kako ne bi, ko je mislil na vas? Snamem klobuk, čuteč, da mi je nekaj uplahnilo v prsah; morda je bila tudi zavest, da stojim pred prvim človekom, ki sem ga v življenju poprosil miloščine. Saj tisto je bilo do pičice kakor miloščina, tisti tedni pri njem, tista dva meseca; ali ne? Jaz sem Ambrož Čander, gospod, ga nagovorim; glas se mi je tresel, pogled se je dvignil do njegovega obraza in je padel na zemljo. — Ali se smem razveseliti, da ste vi — ... — Matej Gruda, mi prestriže tvoj oče besedo. — Tak si torej, ubegli lemenatar? Prav; tu imaš smotko, zapali jo in pojdi z menoj, da te pokažem hčeri... Moja hči, je ponovil z veseljem, ki se je čudno podajalo njegovemu trdemu trgovskemu glasu, moja Blanka je na izprehodu. Ampak to ti pravim, fant, in to si zapomni: glej, da se ne zalubiš! Neumnosti ne maram, in mladi ljudje so vsi neumni; tudi jaz sem bil neumen, ko sem bil mlad. Ti si mi pisal, da prihajaš študirat — študiraj! In da prihajaš čakati, dokler se kaj ne ukrene, — počakaj... Vse drugo pa sem ukrenil jaz sam in bom ukrenil, in sploh — pazi, da se mi ne zameriš! Ali boš? — Bom! sem dejal. Čutil sem se ponižanega kakor nikoli; in zavedal sem se tiste velike laži, ki je ležala v sami besedi: Bom! — Zakaj, izpovedujem se vam, prijateljica Blanka, da sem bil v samem hipu svoje obljube natihem že pripravljen, za vsak slučaj, da ne bi, čeprav sem obljubil, da bom. Prazna obljuba, tudi brez tiste hipne trme in brez moje trme sploh; in vendar se mi je kasneje mnogokrat dozdevalo, da so bile ravno besede vašega očeta prvi sunek, ki me je napotil proti cestam poznejših dni . . .“

Blanka se je smehljala z rahlim, izgubljenim usmevom. Vse polno misli je ležalo v črtah njenega lica.

„In tam, kjer stoji, — bogve, če še stoji? — klop iz brezovih debel, tam smo se sešli. Vi ste bili čisto mladi in belega lica, obriti, kajpada, jedva se vam je poznala senca nad ustnico . . .“ In sama pri sebi je mislila: „Zdaj si star in bradat; koliko si bil lepši tiste čase!“

Doktor je čutil njeno misel; pognala mu je kri v obraz.

„Čemu zardevate? Ugajali ste mi,“ je nadaljevala Blanka, brezskrbno kakor nekdaj. „Lepi ste bili, in jaz sem se veselila vašega prihoda, ker se mi je sanjalo že naprej, da niste grd človek. Jaz takrat še nisem marala grdih ljudi . . .“ je dodala; njen glas je bil mahoma pobit in kakor osramočen.

„Kako da jih maraš zdaj!“ je kriknilo v Čandrovem srcu. „Zakaj si vzela Jerneja Cepudra? Ali si takrat že marala grde ljudi, ko si stopila s tem strahom pred oltar?“

„Življenje uganja z nami svoje hudobije; pride in opljuje z gnusom, karkoli je v srcu lepega, dokler človek ne obupa, misleč, da je lepota mrtva . . .“ je odgovorila Blanka neizgovorjeni misli. „Ampak vi, gospod doktor, ste bili ravno tako rdeči v obraz, kakor ste nocoj.“

„To ni nemogoče,“ se je nasmehnil doktor ob spominu. „Morda sem bil še bolj neroden; kdo ve? Jaz sem si zapomnil druge reči: vaše lice, prijateljica Blanka; sijalo je od mladosti in od lepote, bolj nego tisto čudեսno jutro nad gozdom. Vso vašo sliko: bela v čisto beli obleki, z belim, skoraj da snežnobelim slamnikom na glavi, na teh vaših bogatih, zlatih laseh, se je prikazala na poti, tam gori nad gozdom, kjer se razliva široka solnčna lisa čez travnik in čez vrt. Korak sem si zapomnil, vaš korak, ko ste nama stopili naproti: plaven je bil, ozek in mlad . . . Vaš smehljaj sem ohranil v spominu, in vse, vse, vse! Položili ste očetu roke na rame, poljubili ste ga, in on je poljubil vas; glejte, že tisti hip me je zagrabila želja, takšna mogočna želja, da bi bil vaš oče, vsaj vaš oče! Gospod Matej Gruda me je nato predstavil: „Ambrož Čander, ki je ušel iz lemenata! Da ste vi njegova Blanka, ni omenil; njemu se je zdelo pač umevno za vsakogar, da morete biti vi, kakršno sem vas zagledal, na vsem svetu samo njegova hči . . . Nato smo se vrnili; vi ste hodili s kramljanjem in s smehom. Izpraševali ste me, o tistih rečeh pa, ki bi jih bil težko govoril, ste molčali. Hvalen sem vam bil.“

Sobesednica mu je gledala naravnost v obraz. Doktor jo je objel z očmi, in zazdelo se mu je, kakor da vidi njene ustnice v drgetu.

„Kaj premišljate?“ je vprašal s tišjim glasom.

„Marsikaj . . . Vaše besede so nocoj tako tople in dobre; če ne bi bilo že pozno in skoraj da na koncu let, bi mislila, da se laskate. Povejte, zakaj ste bili takrat zgolj hlad in resnoba?“

Ambrož Čander se je prijel za čelo.

„Soparno je, ali se vam ne vidi? — Kaj hočem odgovoriti? Nocoj je naju govorjenje takšno, kakor da delava obračun o starem dolgu, čez mnogo let: Ali jih je bilo mnogo? — Jaz ne vem . . . Vi vprašujete, zakaj sem bil takrat zgolj hlad in resnoba? Z odgovorom, prijateljica, se pričinja obračun; in vi ga zahtevate?“

„Poslušam,“ je dejala Blanka.

(Dalje prihodnjič.)

Satura.

L. Pintar.

eni prejšnjih Satur (Lj. Zv. XXVII, 561) sem precej samozavestno trdil, da glede pravilnosti teksta Bambergove izdaje Prešernovih poezij vzdrže vsako paralelo z Wagnerjevo, Fischerjevo in Schwentnerjevo. Takrat je bila ta trditev popolnoma upravičena, danes žalibog ni več. Lansko leto je dal namreč gosp. založnik takozvano ljudsko, t. j. cenejšo izdajo za prosti narod po prvi izdaji iz l. 1901. prosto ponatisniti. To bi samo na sebi ne bilo nič posebnega, ko bi se bilo tudi poskrbelo, da bi bil ta ponatisk vestno in natančno ponatisnjen po prvi izdaji, kar pa žalibog ni. Za ta ponatisk, ki se je izvršil brez vsake moje vednosti, dasi sem še sedaj tudi pri tem ponatisku na naslovnem listu zabeležen za urednika, nikakor ne morem prevzeti nobenega poročstva glede pravilnosti teksta. Ker sem torej, kakor rečeno, tudi pri tej novi izdaji na naslovnem listu tiskan za urednika, sem prisiljen, da se umaknem vsakemu kakršnemukoli očitaniu, javno izpovedati, da nisem imel s ponatiskom niti najmanjše dotike, — da mi ne poreče kdo danes ali jutri s Prešernovim učencem iz „Nove pisarije“: „Že bukve vsak šušmár dajè med ljudi“. — Lahko umevno je, da je menda še ni bilo knjige, ki bi se ji ne mogla očitati niti najmanjša nedostatnost. Tako je tudi meni pri korekturi prve ljudske izdaje poleg vse nervozne skrbnosti med natiskovanjem ušlo še tupatam kaj, kar bi bil želel, da se pri drugi izdaji popravi in izravna. Črke ponatiska se mi zde dosti bolj srečno izbrane mimo onih v prvi izdaji, kajti tam je bilo razločevanje, recimo med **i**, **ì**, **í**, zlasti če si opravljal korekturo morda še pri svetiljki, dosti težavno, in tako se mi je zgodilo, da sem prezrl marsikak napačni akcent, n. pr. 46. stran 6. vrsta od zgoraj: „Nikoli“ (namesto „Nikóli“), 48. stran 5. vrsta od zdolaj: „dálj“ (namesto „dàlj“), in 3. vrsta od spodaj: „ljubíca“ (namesto „ljúbica“), 189. stran 13. vrsta od spodaj: „Pozdraví“ (namesto „Pozdrávi“), str. 200 v 7. verzu druge uganke: „nikdar“ (namesto „nikdár“), na 207. str. v 7. vrstici od zgoraj: „níč“ (namesto nič“) in še marsikaj takega. Te in take ondaj prezrte malenkosti bi bil pri ponatisku, da sem ga imel priliko nadzorovati, skusil, kolikor bi se bilo dalo, popraviti. Sploh bi bil želel glede naglasnih znamenj

izdatnih izpopolnitev v prilog svoji prvotni nameri. — Toda čudo golemo! Ne le da nisem imel prilike, kaj popraviti in izboljšati, marveč v knjigo, kateri so na naslovni list — ali samo za reklamo? — postavili moje ime, v to knjigo so zagrebli in zamečkali lepo število novih napak, ki jih v prvi izdaji ni bilo. Da ne poreče kdo tako ali tako, češ da samo klevetam, hočem jih nekaj na kratko navesti bodočim redaktorjem v pouk in napatilo:

Na 12. strani v 7. vrsti od spodaj „dà“ (namesto „dá“)
 „ 27. „ „ 5. „ „ zgoraj „obvâr“ (namesto „obvár“)
 „ 48. „ „ 6. „ „ „ „kónj“ (namesto „kònj“)
 „ 61. „ „ 1. „ „ spodaj „željè“ („ „željé“)
 „ 76. „ „ 9. „ „ zgoraj „kés“ („ „kès“)
 „ 92. „ „Čebelice pesmem“, dočim je na 94. strani ostalo pravilno „Ahaceljnovim pesmam“. „Drugám“ (namesto „drugàm“), „njih“ (namesto „njih“); „njím“ je instrumental singularis, „njim“ pa dativ pluralis (stran 101., zadnja vrsta). Poleg „cvesti, cvetem“ ima slovensčina tudi „cveteti, cvetim“, torej tudi deležnik „cveteč“ poleg „cvetoč“, toda to pa vendar ne gre, da bi pri ponavljanju istega verza pisali enkrat „Mokrocvetoče“, enkrat pa „Mokrocveteče“ (st. 111. in pa 112., 123.). Pronomen demonstrativum se naglašà „té“ (str. 119., 2: ki té ti pesmi pòje; cf. 124, 2; 128, 6, 12), enklitični tožilnik osebnega zaimka druge edninske osebe je pa nenaglašen, in če bi mu dali v arzi verza naglasno znamenje, bi bilo to „tè“. — Na str. 158., 13: „v glavi.“ (namesto: „v glavi,“); 159, 9: „zato (namesto: „zate“); 163, 3 ima „vgásnila“ dva naglasa (namesto „vgá-snila“), drugi akcent je napačen; 167, 4 od spodaj: „poglád“ (namesto „pogléd“); 170, 13: „učén (namesto „učèn“ v rimi z zrejèn in tepèn); 188, 7: „se“ (namesto „si“); 192 v zadnjem verzu druge kitice: „Hodil“ (namesto „Hodilž“); 198 v zadnji vrstici napisa na Linhartovem grobu: „beste“ (namesto „boste“). V prevodu Kórnerjeve pesmi „Licova strelci“ stoji v prvi in v tretji kitici „srelci“ (namesto „strelci“) in peti verz četrte kitice se glasi „Te vžiga v kravem plameni“ (namesto pravilnega „Se vžiga v krvavem plameni“) in v 7. verzu ravno tam je napačni akcent „silni“ (namesto „sílni“). Na str. 203, 4 od spodaj: „sòse“ (namesto „ròse“); 204, 2: „Tvitlòba“ (namesto „Svitlòba“); 205, 4: „sòpo“ (namesto „sòpe“). Na koncu tretjega verza desetega odstavka „Parizine“ stoji za sicer pravilno naglašanim „poglád“ nepravilna vejica, ki čitatelja zelo moti. —

Dovolj tega naštevanja. Opozoriti sem hótél samo bodoče redaktorje Prešernovega teksta, naj se nìkar preveč ne zanašajo na

drugi natisk ljudske izdaje iz leta 1908. Opozoriti pa imam še na nekaj. Če se najde kje kaj novega, kar v dosedanjih izdajah ni obseženo, in je verjetno, da je dotični proizvodek pristno Prešernov, tedaj ga kaže v bodočo izdajo sprejeti, četudi morda ni ravno biser poezije. Tako mikrologično pesmico, o katere pristnosti po mojih mislih ni dvomiti, sem našel zadnjič v političnem listu, pa mislim, da jo je treba prevzeti v predale lepoznanjskega lista, da je prihodnji urednik „Poezij“ ne prezre. — „Naš List“ V, 7. (13. februarja 1909) poroča: V zapuščini Kastelčeve hčere Amalije se je našlo mnogo Kranjskih Čebelic, na platnicah enega zvezka je od Prešerna samega napisana pesem. Prvotni naslov „Kovačicama“ je pesnik pozneje premenil v

Rotarjovima dekletama.

V Tomačovim raséta Dve rožici lepé: Sestrici dve cvetéta, V Tomačovim raséta, In kamor se ozréta, Precèj gori sercé. V Tomačovim raséta Dve rožici lepé.	(Triolet.)	Je Jerica ta starji, Ta mlaji Micka je. — Ljubljančanov se varji, O Jerica ta starji! Ljubljanci so sleparji, Tih Micka varji se! Je Jerica ta starji, Ta mlaji Micka je. <i>Dr. P.</i>
---	------------	--

Prešeren, Čop, Kastelic so hodili v Tomačevo v gostilno „pri Kovaču“. — Obširneje o teh pohodih v Tomačevo v gostilno Jožefa Rotarja (vulgo pri Kovaču) poroča Fran Schumi v arhivu za domoznanstvo (Archiv für Heimatkunde, I, 37). Na trato pod Kovačevim orehom so bili baje, kakor se tam pripoveduje, prenesli 6. julija 1835 truplo za Tomačevim utonivšega Čopa, ko so je bili potegnili iz Save. O Prešernu pa pripoveduje Schumi na dotičnem mestu, da je tudi mnogo zahajal v Rotarjevo gostilno ter zbiral tukaj okrog sebe vaške fante in dekleta, da so mu prepevali v veseli družbi slovenske narodne pesmi. Jera, hči tomačevskega mežnarja, ki se je pozneje primožila h Krlju na Orlje (v župnijo Rudnik), je bila ena izmed Prešernovih pevkinj in obenem sorodkinja Kovačeve Micike, pri kateri se je baje Prešeren ženil(?). Tako Schumi! —

To nam zadostuj za tolmačenje zgorajšnjega trioleta. Sicer pa ta drobna pesmica po vsebini ni nič posebnega, spada pač v vrsto tistih lahkotnih, tako mimogrede nastalih igravic, kakor je n. pr. na sošolca Travná zložena „Zarjavéla devica“ ali natakariči Pepci namenjeno „Svarilo“. Znamenita je ta pesmica samo zato, ker nam dokazuje, da Prešeren v slovensko literaturo ni uvedel samo tercine in stance, da ni pri nas samo začetnik soneta, gazele in glóse, ampak da nam je zapel tudi prvi triolet.

Povest Ivana Polaja.

Podlimbarski.

(Dalje.)

11.

ložno sem živel na Ogrskem z vsemi ljudmi. Če se je pripetilo, da smo v židovski šenki ali krčmi kdaj izpregovorili o razburilnih narodnostnih sporih in naposled s pestmi objestno potolkli ob mizo, pričina teh preprirov nikdar nisem bil jaz. O, jaz imam dobro srce: s Stritarjem bi samozatajevalno objel ves svet v najsvetejši bratoljubnosti — ne samo na papirju — in s Tolstim bi se povzpел do usmiljenja, ki bi segalo do mej anarhizma; ali če mi kdo založi zaušnico na desno plat, takrat mu nočem nastaviti še leve strani; kadar imam dve suknji, dam tisto, ki je zamazana in razvlečena, siromaku, a dobre ne dam, ker bi me ljudje za takšen čin zasmehovali in moj značaj zasmehovanja ne more prenesti. Skratka: z ljudmi plavam, in kadar navali name eden, takrat odrinem jaz za dva. Tako je, kadar pridem v spor s tujimi, zbadljivimi ljudmi; pri domačinih sem prizanesljiv, in če vidim zakrknjeno srce, utihnem jaz prvi; odpuščanja bi prosil.

V Moravanu nisem ostal tako miren; vzrok je bila Žerjavova neznačajnost, ki me je močno bodla v oči.

Z Zarubo sva hodila na hrano v Prohazkovo gostilno. Prohazka se je pred mnogimi leti preselil iz Češke v Moravan, kjer je veljal za vzornega gostilničarja; njegova kuhinja je bila na dobrem glasu in mati Prohazka se je umela gostu vablivo in genljivo posmejati. Pri njih je stanoval gostilničarjev stric Vilibald, skopuh prve vrste in denaren mož. Vsako soboto zvečer smo sedli Vilibald, Zaruba in jaz za kvarte in vrgli v preferans. Z Zarubo sva imela obilo zabave s stricem, ki je igral umazano in se tresel ob najmanjši izgubi. Igral je počasno, ker je počasno mislil. Pri vsaki umazanosti sva ga v šali nahrulila, kar je pričiniło dosti zabave gostilničarju in gostom, ki so prisédli. Ob sobotah je imelo pri Prohazki mestno pevsko društvo svoj sestanek in tja je prišel večji del Majerjevih gostov. Na ta „večer“ je zahajal tudi Žerjav, ki je pel lep tenor.

Nekega večera vržem kvarte po mizi, rekoč: „Stric Vilibald, nocoj ne igram več z vami. Prepočasni ste in priganjati vas je treba kakor upehanega konja.“

Potem sem se obrnil k dimnikarskemu mojstru Balu, majhnemu in suhemu človeku, ki je sedel pri sosednji mizi za menoj ter razkladal prigodke iz svoje vojaške dobe. Dasi ta Bal nima nikakršnega vpliva na moje doživljanje, vendar stoji on v ospredju mojih spominov. Povedal je tisti večer kratko anekdoto . . . in tako se zarine dobro in pošteno delo našega sobrata v naše srce, da ga do konca dni ne moremo pozabiti. Pravil je, kako je nesel 1849. leta v uporni Brešiji triletnega otroka po mestnih ulicah. Ker so Italijani streljali v vseh hišah z gorenjih nadstropij na naše vojaštvo, je izumel poveljnik Hajnav novo strategično zvijačo. Ukazal je vojakom, naj pobero po pritličnih stanovanjih vse naročne otroke in jih drže v naročjih; sovražnik si ne bo upal streljati na svoj lastni zarod. Ali Brešijani zategadelj niso ustavili ognja. Nese Bal tistega otroka na prsih, prikriva ga z obema rokama ter z glavo in bočji se boji za njegovo nego za svoje življenje. Vse bi bil dal tistikrat za onega otroka, tolika ljubezen do njega se mu je porodila.

„Morebiti je bil pa vaš,“ se je oglasil surov glas in vse se je zagrohotalo. Jaz pa sem si mislil, da je poštenjak mož, kateremu je dražji sovražnikov otrok nego lastno življenje. Tako surovodovtipno se je obregnil ob dimnikarskega mojstra Žerjavov prijatelj Klic. Strmel sem ob njegovi neotesanosti. Klic se je rad pohvalil, da je rojen Prus in da so ga izgnali iz Berlina, ker je socialen demokrat. Dasi se je prišteval k tej takrat še mladi stranki, vendar ni imel tistega čuvstva, ki hvaležno sprejme vase plemenito dejanje demokrata z usmiljenim srcem. One čase se je še vse smejalo socialnim demokratom, njih karikatura se je nahajala na vsaki strani nemških šaljevih listov: raztrgan in pijan prosjak, ki vihti steklenico žganja v roki in mu steklenica gleda iz vsakega žepa. Tudi Klicu so se ljudje posmehovali razen onih na pošti.

Bal se je čutil užaljenega, ker ljudje njegovega širokega srca niso hoteli umeti. Iztresel je pipo in pljunil.

Da bi ga nihče ne motil v lepih spominih na delo usmiljenja, sem obrnil pozornost gostov drugam. Tiho sem vprašal blizu mene sedečega Žerjava: „Kaj pa je nocoj z vašim petjem? Kdaj pa začnete?“ Nalašč sem ga vprašal v slovenskem jeziku, ker široke volje sem bil ter hudomušen in počiti sem ga hotel.

Žerjav je plašno in spoštljivo pogledal po gostih, potem je rekel v nemškem jeziku: „Prosim, ne govori tukaj v tem jeziku, ki ga nihče ne pozna in ne razume. Kaj hočeš ž njim?“

Odkrito sem odgovoril: „Izzvati sem te hotel, da se na tej točki do kraja spoznava. V glasu svoje matere sem govoril in iz srca mi je prišlo.“

„Ne spodobi se tukaj. Ta jezik je za kraje doli ob Savi.“

Kakor bi me nekaj sunilo v prsi. Vedel sem, da je neprilichnost, ako govorita dve osebi v enojezični družbi svoj jezik, no, neka notranja sila me je premogla, da sem govoril nekdanjemu prijatelju slovenski. In dejal sem s tresočim glasom in posebnim poudarkom: „Tudi jezik svoje matere si izdal!“

„Pustiva to! Mene ne more nihče izpreobrniti,“ je vzkipel ter se odvrnil.

Takrat me je vprašal Prohazka: „Gospod Polaj, kakšen jezik ste sedaj govorili? Ali ni hrvaški?“

„Slovenski je.“

„Tukaj gori ob Moravi živi dimnikar, ki je vaš rojak,“ mi je pošepnil dimnikarski mojster Bal.

Okrenil sem se. „Iz Kranjske?“

„Iz Kranjske. Moj prijatelj je. Tisti ima mnogo knjig pisanih v vašem jeziku. Pravi, da jih rad čita, ker noče pozabiti svojega rodnega jezika.“

„Tistih knjig menda ne bo toliko. Čital sem, da se vsa slovenska literatura vzame pod eno pazduho,“ se je objestno in zbadljivo vmešal Klic.

„Koliko je slovenskih knjig, o tem vi ne morete soditi, gospodine,“ sem ogorčen odgovoril.

„Čital sem, da jih ni mnogo, drugega ne vem. Tudi njih vsebine ne poznam.“ Klic je deloval na Avstrijskem v zmyslu nemškonicionalnega agitatorja in izzivača.

„Iz srca nam je vzeta njih vsebina. Mila in draga nam je. Ona je vir, kjer črpa dimnikar ob Moravi svoje rodoljubje. Slava mu!“ sem viknil.

„Slava mu!“ je ponovil za menoj Zaruba in pil.

Dimnikarski mojster nama je pritrdil, rekoč: „Sam vem, kako toplo je človeku pri srcu, ako sliši v tujini svoj materni jezik. Za časa Košuta in Hajnava sem služil dolgo na Ogrskem in Laškem, zato vem.“

„Oprostite,“ se je obrnil Klic k meni ž ironijo v usmevu, „nočem žaliti, ali slovenski narod vendar nima obstanka.“

„Zgodovini je znan nad tisoč let in toliko jih še lahko živi.“

„Zgodovina ni vedela do današnjih dni ničesar o njem.“

„No, naj pa sedaj izve. V življenju človeštva je tako star kakor katerikoli sodobni narod.“

Klic je majal z glavo, si prižigal smotko, momljajoč: „Ni mogoče, da bi se nekaj nad milijon ljudi obdržalo sredi velikih narodov.“ Potem je trdil, da so dandanes kulturna sredstva za raznarodovanje silna in proces razvoja sili Čehi in Slovenci, da se preleve v Nemce, ker zmagonosna nemška ideja gotovo prodre do Adrije in zavzame Trst. Modro je pa zamolčal, kdaj se to zgodi. Porogljivo sem mu zrl v oči in na njegove fraze sem pripravil profiraze. Kaj rad sem se včasih spravil na medlega konja nehvaležne politike in v zafrkacijah sem prorokoval bodočnost. Rabil sem take izraze, da so se strmečim poslušalcem jezili lasje. Rojen sem bil med sužnji, služil sem suženjski in sovražil sem strastno in globoko kakor sužnji, ko se začno zavedati svojega položaja in premišlujejo o svojem sovraštvu.

In govoril sem Klicu: „Vam se nekaj sanja o tej stvari, ker ste nekaj čitali in slišali od naših renegatov, a ne poznate razmer. Nam na jugu se sanja še o nekem drugem procesu razvoja. Čakajte, da vam ga razložim. Kakor so tu na severu Avstrije Čehi in Slovenci en narod po jeziku, tako smo na jugu Slovenci in Srbohrvati eno-jezičen narod. Že deček sem z razumom čital srbohrvaške narodne pesmi v izvorniku, dasi nisem imel nikdar slovnice tega jezika v rokah. Jezikovna skupnost je tu in tudi ideja politične skupnosti močno raste pri nas. Seveda vi tega ne razumete in nerazumni ljudje vašega kalibra sanjajo o gradnji nemškega mostu do Adrije. Ko bi ne bilo drugih narodov na zemlji! Trst bi radi dobili za Nemčijo, pa Italijani vam pravijo, da imate toliko pravice do Trsta kakor oni do Hamburga. O, naša zemljepisna lega je izborna in ta nas reši pruskega navala. Majhni smo, pa nismo osamljeni. Bratov imamo na jugu doli do Egejskega morja. Ko bi nam ti ne pomagali, verjemite mi, da imamo več simpatij do Rima nego do Berlina. Italija nam je dosti bližja po kilometrih in sorodna nam je po veri, značaju in podnebjju. No, Bog daj še mnogo vekov naši Avstriji, ki bi nam bila rada pravična in poštena, ko bi nemški agitatorji ne kalili vode. Mi bi prenesli tudi kakšno mehko sužnjost, ker smo tisoč let prenašali trdo. Ni še takšna nesreča, biti pokoren velikodušni gospodi, ali sramotno in hudo je, služiti surovim ljudem, ki nam hočejo vse vzeti. Za brezobzirne Pruse pri nas na jugu ni

prostora. Glejte, proces razvoja, o katerem ste govorili, bo lahko takšen kakor na Ogrskem. Lahko pride čas, ko vam zakličemo po Košutovem receptu: Vaš jezik mora biti na jugu Drave iztrebljen in pruska misel pognana v hlev h kočevskim govedarjem! To vam odgovarjam na vaše vsenemške nazore.“

Klic je pogledal name, kakor bi se mi rogal, drugi gostje so strmeli v mize. Na moje besedovanje je vse molčalo, kakor poleže šum drevja, kadar potihne vihar.

Žerjav, boječ se, da ne bi prišlo preveč tesnobe v družbo, se je oglasil: „No, gospoda, ali začnemo?“

Pevci so sedli k veliki mizi. Izprva so zapeli nekaj umetnih pesmi, potem so prišle na vrsto narodne, naposled „Rundgesang“, pri katerem je pel po vrsti vsak svojo, tudi tisti, ki nismo sedeli pri pevski mizi. Vladala je vseobča svoboda; Bal je zapel češko „Andulko“, neki trgovec mehko slovaško pesem, jaz „Otok bleški“, Zaruba „Kde domov mûj“. Prohazka in še nekateri dobrovoljni gosti so slovanskim pesmim pritegovali.

Klic je vihal svoj ošabni nos, s posmeškom si je gladil mršavo brado. „Gospod Prohazka, vi se še niste udomačili v Moravanu“, je rekel po končanem petju.

„Zakaj ne?“ se je čudil gostilničar.

„Ker pojete tukaj češke pesmi.“

„Ali je to kaj hudega? Saj svoj materni jezik dostikrat tudi govorim in moj otrok, tisti, ki bo v tej hiši moj naslednik, ga bo moral istotako umeti. Ali ne veste, da je češki jezik v Moravanu potreben za vsakega trgovca in gostilničarja?“

„Te potrebnosti ne vidim.“

„Kako naj govorimo s Slovaki, ki bivajo onkraj Morave na dolgo in široko? In gori ob Moravi živi tudi na avstrijski strani vse polno Čehov in Slovakov, v nekaterih občinah imajo večino. S temi ljudmi moramo govoriti v njih jeziku, ako jim hočemo kaj prodati. — Še četrtinko, kaj ne, gospod Polaj?“

„Prinesite mi ga še pol litra, ker ste pravičen in pošten človek.“ Vselej sem čudovito oživel, kadar je kdo napadel katerosibodi slovansko pleme.

In Klic je vzdihnil: „O, še pride čas, ko pobije nemški knez na Moravskem polju to velikaštvo, kakor se je to zgodilo pred 600 leti!“

„To se ne zgodi še tako naglo,“ se je postavil po robu Zaruba, „ker bi s tem udaril tudi Avstrijo. Ampak . . . kdo in odkod ste pa vi, da se drznete tako govoriti o naših stvareh?“

„Jaz sem Prus iz Berlina . . . Klic.“

„Tujec ste tukaj in hujskate v tuji hiši. To ni lepo.“

„In kdo ste vi, da mi dajete navodila? Ali niste tujec tukaj?“ je ravnodušno vprašal Klic, vrteč kozarec med prsti in potuhnjeno gledaje zdaj na mizo, zdaj na Zarubo.

„Jaz sem Cenko, vicekralj češki, ako vam kaj mar,“ je teatralno zarohnel Zaruba ter vpri v Klica svoje debele oči, polne smelosti in ironije. „V moji navzočnosti nikdar ne smete zabavljati avstrijskim narodom, ki so doma po vsej naši državi!“

Po sobi je zadonelo grohotanje. „O, ta je dobra! Bog živi našega vicekralja češkega!“ je kliknil Prohazka. „Dobro, dobro!“ so zavpili nekateri gostje, uvažujoč dovtipno smelost junaškega Cenk; drugi so se posmejali v kozarce in pili. Klic in Žerjav sta o nečem tiho govorila. Kmalu sta vzela klobuka in odšla. Zaruba je menil, da sva nocoj midva Slovana „zavladala bojno polje“ in da treba dobro delo blagosloviti z vinom. Ostala sva v gostilni do polnoči.

12.

Prva posledica tistega spora v Prohazkovi gostilni je bila ta, da je naš kapitan drugo dopoldne meni in Zarubi zabičeval, kako morava živeti z vsemi meščani v najlepšem soglasju, da se ne smeva mešati v politiko, ne se udeleževati puste narodnostne gonje, ker nismo več na Ogrskem, ampak v bližini Dunaja ter pod nadzorom parlamenta in časnikov, da se smeva pač včasih do smrti napiti in se poveseliti z žensko, kolikor ugodno, ali edino tihovdana cesarska služba je najina dolžnost, ki jo morava opravljati noč in dan z dušo in telesom. Odpustivši Zarubo, mi je kapitan še posebej polagal na srce, naj se ogibljem narodnostnih prepričevanj, ker če bi mi moral zaradi njih napisati ukor v mojo kvalifikacijo, potem z bogom častniške zvezde, katerih sem čakal že četrto leto.

Druga posledica je bilo moje ožje zblizanje z Albino. Ves tisti dan sem bil razburjen. Dražila me je misel na prejšnji večer. Kako se drzne človek, ki se piše za Žerjava, ki je bil nekdanj moj prijatelj in ima neko neznačajnost na vesti, da zgrabi moje narodno srce, je trga in zasmehuje! Popoldne sem jahal v vnanjo postojanko po opravku in da se pomirim ter razvedrim. Ko pridem zvečer nazaj in oddam pred pošto konja dragoncu, zaslišim za seboj šumenje ženske obleke. Gorko me je izpreletelo, ko je izpregovorila Albina: „Gospod Polaj, nekaj vam moram povedati!“ Mrleča svetloba svetiljke, ki je

stala pred poštno hišo, je trepetala na njenem razžarjenem licu. Prijela me je za roko ter me potegnila v kot za dvoriščna vrata ter pohitela: „Naš nadučitelj vam je sovražen. Zagrozil se je, da vas naznani kapitanu zaradi sinočnjega prepira.“

„Lepa hvala, gospica! Je že izpolnil grožnjo. Stvar je poravnana. Sram ga je, da poznam njegov podli značaj skoziinsko; že v Ljubljani sem ga poznal; in zdaj je prišlo to poznanje za njim noter v Moravan. Zato me sovraži. In pa zaradi vas sem mu menda na potu.“

„To sta vam povedali Majerjevi klepetulji — a? Tista židovska Martica —“

„Res, v kavarni sem nekaj slišal.“

„Kako se ljudje motijo! Nadučitelj vzame mojo mačeho in jaz jima dam svoj blagoslov. Sovraži vas pa zelo. Rekel je, da napiše v novine in vas spravi iz Moravana.“

„Svobodno mu.“ Čutil sem v roki, kako je deklica zatrepetala vsled moje hladnokrvnosti, ki je bila samo navidezna, ker v resnici nisem bil ravnodušen proti ovadbi v novinah. „Ko bi vi, gospica, poznali za podrobnosti sinočnjega spora in mojih odnošajev do nadučitelja in bi vedeli, kako pravično sodim o nekaterih stvareh, bi mi oprostili moje izzivanje, za kar hoče nadučitelj proglasiti moje vedenje. Kdor mene sovraži, ga tudi jaz ne ljubim. Od mojih nazorov me nikdar ne odvrnejo njegove podle ovadbe.“

„Vse vem, kaj se je godilo sinoči pri Prohazki,“ je šepetala. „Prohazka je sam pravil. Obe z mammo sva prosili nadučitelja in Klica, naj ne pišeta v novine. Jaz soglašam z vami in častim moškega, ki se v tujini potegne za svoj materni jezik, čeprav ni nemški.“

Pri teh besedah me je navdala velika mehkost, nekaj lepega ženskega je leglo na moje srce, nekaj domačega, kar me je redko posetilo v mojem surovem stanu. Ginjen sem se zahvalil deklici za njeno sočutje. Tistikrat bi jo bil v globoki hvaležnosti pritisnil na prsi, da niso zaškrabljale stopinje na dvorišču, nakar je Albina prestrašena skočila krog ogla in izginila za vrati, ki so s ceste peljala v poštno prostore.

Pojavil se je Žerjav. Razburjen sem mu zagradil pot z besedami: „Prijatelj, dobro še moraš pomniti, kako sta me spravila ti in tvoja mati iz ljubljanskih šol! In zopet se ti je ponudila prilika, da pokažeš, kaj umeš.“

Ves zmešan je zalepetal: „Ti si me smešil pred moravanskim občinstvom, teptal si moj ugled. Kako naj ostanem pri tem miren?“

„S tem sem teptal tvoj ugled, ker sem izpregovoril s teboj par slovenskih besed? O, kakšen renegat si postal! Sramota! In doma na Slovenskem so vsi naši učitelji značajni in možati ljudje.“

„Jeziš se name, ker nočem govoriti slovenski, pa po krivici. Slovenščina na Dolenjem Avstrijskem res ni občevalni jezik, zato je ne rabim. Tako je! Človek se mora ravnati po ljudeh, ker ljudje se nočejo po človeku.“

„Z menoj bi bil lahko izpregovoril slovensko besedo kot Slovenec s Slovencem. Razen vsenemškega Klica bi ne bil nikogar razžalil. Jaz se ravnam po svojih domačih ljudeh in pri njih ostane moja duša. Glej, v ožjem pomenu je zame slovenščina občevalni jezik po vsej zemlji, ker v njej mislim in govorim sam s seboj, v njej pišem pisma v domovino in slovenske knjige čitam vsak dan. Kadar grem na dopust, govorim samo domači jezik. Tudi drugi jeziki niso povsod občevalni jeziki, in vendar se smejo povsod govoriti. Glej, veselil sem se te, ko sem bil na pohodu čez Karpate sem. Prijatelja dobiš, sem si rekel, in ž njim se pomeniš o mladih letih; težavna so bila, a zdaj se mi čimdalje bolj prikazujejo v sijaju in rad bi govoril o njih v domačih glasovih. Tako sem mislil. In ne tople besede, zakrknjeno dušo sem našel pri tebi in spoznal sem, da nama je pomen življenja čisto različen. Jaz je pojnim tako, da se kdaj vrnem v domovino s tistim srcem, s kakršnim sem jo zapustil; nič drugačno ne sme biti moje srce, kadar stopim na domača tla. To je moj ideal, ki ga nočem zameniti ne za bogastvo, ne za karijero. Nikdar nisem prosil Boga, naj me pusti tam, kjer je bogastvo, a vedno ga prosim, naj me privede nazaj k revežem v domovino. Ti si se pogreznil v tujstvu in ostaneš v njem do smrti. Od Boga se odvrne, kdor se izneveri svojemu rodnemu jeziku.“

„Vodilna nit mojih misli je ta, da živim z vsemi občani tega mesta v najboljših odnošajih. Mojih dobrih razmer ne sme kršiti nihče. Sicer pa — piscis sum in maribus.“

„Povej mi, če ti križam tod kakšno pot, da vem kod hoditi. Miren človek sem in v Moravanu od danes do jutri. Ali svoboden hočem tudi tukaj biti v svojem mnenju, svojih dejanjih in dostojnih besedah. Prostovoljno nisem prišel sem, ne zato, da bi nagajal tebi in te oviral v tvojih nakanah. Tih opazovalec sem, navadil sem se, marsičemu se posmehovati. In tudi tebi se porogljivo smejam.“ Obmolnil sem za trenotek.

Moj nasprotnik mi je odgovoril z nemško prislovico, ki pravi, da se najbolje smeja oni, ki se smeja poslednji. In videl sem v

polutemi, kako je grozeče dvignil obrvi in so mu zabliskale so-vražne oči.

Mirno sem nadaljeval: „Samo epizoda bo zame ta Moravan, kmalu pozabljena kakor železniška postaja, ki pogledam nanjo iz kupeja, hiteč mimo nje, in jo prihodnji trenotek pozabim. V par mesecih pojdem odtod in ne hotel bi več priti semkaj. Ali to vedi, da pride dan, ko postanem, po neumni človeški sodbi moram reči — sposoben in vreden, da pozovem vsakega na odgovor za njegove ničemurnosti, najsi bo kjerkoli. Tudi Moravanu se ne ognem za ta slučaj. Čez sedem let pride vse na hvalo.“ S tem sem mu namignil, da postanem kmalu častnik in potem navalim nanj z dvobojem, ako nadaljuje svoje ovadbe.

„Pot v Moravan ti bo vedno odprta,“ je rekel s srditim glasom ter se mi poklonil. In kakor burja je odhitel mimo mene.

Žerjav je izpolnil svojo grožnjo. Tri dni pozneje sem čital v dunajskem listu dopis iz Moravana, v katerem sta dva dopisovalca Sch + K na prvem mestu lepo razložila, kakšno zimo imamo letos po obmejnih krajih ob Moravi, na drugem pa na podel način povedala, kako sta oni dan dva s panslavizmom prepojena podčastnika s slovanskim govorjenjem in s češko pesmijo „Kde domov můj“ poizkusila razgnati moravansko pevsko društvo, ki si ne da vzeti svojega nemškega značaja; in kako zelo je prodrla narodna zavest v vojsko, dokazuje dejstvo, da so si izbrali češki vojaki že svojega vice-kralja; zato je treba podčastnika pognati kam gori v Galicijo, da ne bosta mogla izzivati do korena nemštvu vdanih ljudi itd. Drugi del tega dopisa je prešel še nekoliko popopran v vse dunajske liste pod zaglavjem „Panslavizem na Moravskem polju“ in neki šaljev list je upodobil celo našega Cenka, kako jaha na čelu češke vojske s prevrnjeno trinožno ponvijo na glavi, ki naj bi predstavljala češko krono. Za kakšne podlosti imajo nekateri ljudje čas, pero in papir!

Z Zarubo sva se od srca posmejala tem papirnatim budalostim, no, kapitan naju je začel pisano gledati, pričakujoč viharja. Čez teden dni je res prišel od vojnega ministrstva ukaz, naj se onadva podčastnika nemudoma „zaslišita na protokol“. In pisali so se dolgi zapisniki, namreč sam sem jih pisal, tako da lahko rečem, da sem se takrat sam „zaslišal“. Vanje je prišla čista resnica in po kape-tanovem nasvetu najina izjava, da pesem „Kde domov můj“ ni nelojalna, ampak velepatrijotska kakor n. pr. nemške pesmi, ki slave lepoto tirolske dežele in navdušenost njenih prebivalcev za domovino. Stvar se je dolgo vlekla. Ministrstvo, sluteč nevarnost za državo, je

poslalo celo vojaškega avditorja v Moravan, da preišče zločin. Kljub temu, da zločina ni bilo in je šel naš kapitan na Dunaj moledovat za svoja podčastnika, sva dobila vsak po osem dni domačega zapora, ki pa ni smel ovirati najine službe, to se pravi, jaz sem hodil prej ko slej na pošto, h kapitanu in v vnanje postojanke, Zaruba pa je stal skoraj ves dan na vežbališču; le v gostilno in kavarno si nisva upala, ker sva se bala novih ovadb. Zarubo je kapetan prestavil v vnanjo postojanko.

Od tistega časa se mi je pojavilo vselej nekaj nestrpnega v duši, kadar sem zagledal Žerjava ali Klica. Zaruba je nasvetoval, naj se jima maščujeva po znanem receptu: štirim krepkim dragoncem naj dam iz skladišča njih civilne obleke in ti naj preoblečeni po noči za kakšnim oglom premikastijo oba ovaduha. Temu nasvetu nisem pritrdil.

Tiste dni se je Albinina naklonjenost do mene še povečala; prej sem ji bil samo junak, a zdaj me je smatrala za nedolžno žrtev podlih ljudi, za mučenika. Zopet sem začel hoditi na pošto ob času, ko se je nahajal tam Žerjav, to je ob osmih zjutraj. Nenadoma so se srečavali včasih najini zatemneli pogledi, polni sovraštva, ali pozdravljala se nisva več. Albina je sedela vselej za svojo pisalno mizo. Domislila se je, da me mora uveriti, kako je z vso dušo na moji strani; pogostokrat je dvignila svojo lepo glavo od razgrnjene knjige, kakor bi si hotela odpočiti, in njen pogled je obstajal na meni; njene smejoče se oči so mi izražale sočutje; če so se vzpele kvišku, sem čital v njih prošnjo za nebeško milost, in hvaležen sem ji bil za tako globoko in nežno pazljivost. Včasih pa so se te ljube oči obrnile proti Žerjavu ter s porogljivim in sovražnim nasmehom letele preko njega. Moj nasprotnik je čutil, kako se pogovarja deklica z menoj; hlastno je prelistaval časnik, zlostno se je mel na stolu, ki je škripal, kakor bi se bil navzel same zlobě. Gospa poštarica se je zdajinzdaj pomilovalno ozrla name in baš s tistim pogledom in s temnim, karajočim izrazom na licu je obvela svojo pastorko.

Kolikor nežnejše je postajalo moje razmerje do Albine, s toliko večjo pozornostjo so jeli ljudje slediti za tem razmerjem. Ne samo Žerjav in Klic, tudi drugi so mi zavidali vdanost poštno gospice; saj so jo šteli med najlepše in najbogatejše mestne deve. Nemci, še bolj pa avstrijski Lahi strogo pazijo pri oddaji svojih nevest na pravilo: svoji k svojim! Ako je revna, jo lahko preskrbi tujec, bogato mora dobiti domačin. Tako se je pripetilo, da sem postal predmet

vseobče zavisti in pozornosti, nekaterim Moravancem pa trn v peti. Zdelo se mi je, da se nahaja tudi župnik med mojimi sovražniki, ker par nedelj zapored je vpletaval v svojo propoved Kristusove besede: „Čez malo me ne boste videli“, kar se je glasilo kot nekako svarilo, naslovljeno na mehka ženska srca, ki so se bila že precej močno naklanjala k vojakom.

13.

Neko jutro proti koncu svečana sem peljal navsezgodaj duhan v zunanje postojanke. V južnem vetru razmehčani sneg je pokrival cesto in pot, po kolesnicah polna luž, ni bila dobra ne za sani, ne za voz. Precej zunaj mesta zagledam pred seboj delavnega človeka, nesočega na hrbtu leseno skrinjico s ključavničarskim orodjem. Okolnost, da je moral gaziti luže in iskati trdih tal po nasutem in vteptanem gramozu — pod svojim bremenom se je premetaval in lovil svobodno, prožno in nalahko — je zbudila mojo pozornost. Ko ga je moj voznik dohitel, se je z razdraženo kretnjo glave oziral po konjih, kakor bi jima očital, da sta ga s tira pregnala na kraj jarka. S konj je obrnil svoj zlovoljno se smejoči obraz z motnomodrimi, vodenoleskečimi očmi in z golimi obrvmi name — in spoznal sem Bala, Teglovega očeta. Dal sem ustaviti ter ga povabil na voz. Nekaj se je obotavljal, gledajoč na precej suha konja, potem je postavil svojo nahrbtno skrinjico v voz ter zlezal k meni.

„Res je težko in trudno na takšni cesti: pol koraka delate naprej, cel korak pa nazaj. Ali konj je škoda; tudi konj čuti slabo pot in za žival naj velja tista pravica kakor za človeka,“ je govoril, privezujoč si višnjevo ruto krog vratu.

„Torej, Bal,“ se je oglašil na sprednjem sedežu moj voznik, zgrbljen in iztrkan človek Balove starosti, „ti misliš, naj si bosta konj in človek enakopravna, namreč naj včasih tudi konj sedi na vozu in človek naj vleče.“ Voznik se je obrnil in smeje pogledal name, bodisi, da me je hotel opozoriti na moža, bodisi, da se je hotel pohvaliti s svojim dovtipom.

„Tako ne mislim, Štefi. Vsak naj v svojem delokrogu nosi svoje breme. Ampak prehudega ne nakladaj ne živini, ne človeku; povsod kakor je prav in se prenese in pretegne.“

Voznik je še enkrat pogledal name, potem mi je ravnodušno obrnil hrbet ter si natlačil pipo. Vpeljal mi je novega človeka in sedaj naj se sam ž njim zabavam.

„Ne muči in ne trpinči božje stvari,“ sem izpregovoril, da bi se izravnal z duševnim razpoloženjem svojega popotnega tovariša.

„In prva božja stvar je vedno le človek. Žal, da nekateri ni vreden našega usmiljenja,“ je z dokazilno trditvijo rekel Bal. Potegnil sem odejo čez njegova kolena; dobro se mu je zdelo in gorjup smeh mu je izpreletel obličje, ko si je dvignil pokrivalo k prsim. V kratkem premolku je dvakrat, brzo okrenivši glavo, pogledal v moj obraz. Potem je vprašal: „Oprostite, ali nisva nekoč že govorila na tej cesti?“

„Sva. Jeseni je bilo. Ali vas ni bilo v Moravanu, da vas nisem potem več videl?“

„Kakor ptica selilka sem ali kakor vojak, ki je danes tukaj, jutri tam. Poslednje tri mesece sem delal na Ogrskem, zdaj bom morda tri mesece v tukajšnji okolici. Pri bratu stanujem, kadar sem tukaj. Saj poznate dimnikarskega mojstra Bala?“

„Poznam.“

„On je moj brat. Mi smo Bali, poštena rodovina. Glejte, gospod, kako dober spomin imam: enkrat sem vas videl, pa nisem pozabil. No, ali ste se že spoznali v mojih in Teglovih razmerah?“

„Slišal sem nekaj.“

„Povem vam vse, kako je bilo, ker nekateri ljudje me zasmehujelo in za čudaka me imajo. V občinskem zboru so tudi že govorili o tem, ali bi ne bilo pametno, vtekniti me v blaznico. Gospod nadučitelj bi me bil rad preskrbel za vse časno življenje.“

„O tem nisem slišal. Kaj pa ste zagrešili takšnega?“ sem vprašal na videz malomarno, v resnici pa zelo radoveden. Saj se je sukalo okoli dveh znanih oseb: Tegla in Žerjava.

„Vi torej poznate Tegla, Pavla?“

„Poznam. Prijatelj mi je bil na Ogrskem.“

„Onda vam povem vse. Ves svet naj ve, da je Bal poštenjak in da mu delajo krivico. To je bilo pred dvema letoma po leti, ko sem bil prišel zopet enkrat iz tujine v domači kraj. Vršila se je takrat baš neka šolarska veselica. Pridem k bratu in od njega izvem, da bo poštarica, Helena, moja nekdanja nevesta, kmalu zopet prosta, ker njenega soproga so tisti teden prepeljali z neozdravljivo boleznijo v dunajsko bolnico. In slišal je moj brat, da Helena komaj čaka moževe smrti. Nadučitelja poznate, in ker stanujete na pošti, gotovo tudi veste, česa se nadeja ta človek.“

„Helenine roke in njenega premoženja“ sem rekel, resno kimajoč, kakor bi mi stvar šla kaj k srcu.

„Iz tega ne bo nič. Ne, da bi jaz kaj pričakoval zase, o ne. Helena je že davno umrla zame in spoznal sem bil že davno, da je laže iz kamena izžeti solzo nego prisiliti žensko k priznanju svoje krivičnosti. Sicer pa vidite: jaz s temi grčavimi rokami se ne morem bližati takšni milostlivi gospe, uglajeni in razneženi v vseh udobnostih življenja.“ Bal je obmolknil, z desnico si je podrgnil čelo; njegove vodene oči so se vprle visoko tja v svetovno prostranstvo, dremajoče v mrakih oblačnega jutra. Po njegovem temnem licu so brodile sence težkih in mračnih misli.

„No, povej gospodu, kar si bil začel, namreč zakaj so te hoteli vteknti v blaznico,“ je podrezal Bala moj voznik, obrnivši se k nama in spustivši gost oblak dima, ki me je neprijetno poččegetal v nosnice.

„Res, Štefi, vse povem, kakor je bilo. Nič krivičnega nisem naredil. Grem tistikrat v mestno loko. Ko stopim s travnika v gozdič, kjer je ob poti med grmovjem postavljenih nekaj klopi, zagledam, da sta se Helena in nadučitelj, prestrašena po mojem pojavu, dvignila s klopi in odhitela po poti proti loki, odkoder je hrumelo rajanje otrok. Mimo tiste klopi gredoč, vidim, da leži na njej fina ženska torbica. Poberem jo in pogledam vanjo. Nekoliko nepoštenjaka sem bil, da sem jo šel odpirat, čeprav sem vedel, čigava je. V njej sem našel nadučiteljevo vizitnico, na kateri so bile zapisane besede prepovedane ljubezni. Glejte, tako se je vdala tretjemu možu! Saj jaz zase ničesar ne zahtevam od nje, le za Pavla zahtevam, njega naj bi se spomnila.“ Zopet se je zagledal v višave. Kakor bi njegova glava tičala na drogu in nekdo bi drog držal v roki in ga sukal zdaj na desno, zdaj na levo, tako se je premikala hipoma na obe strani. Gledal sem nanj ter ugibal, značijo li te kretnje hudo nervoznost, ali blaznost, ali oboje.

„Kaj ste storili s torbico?“ sem vrnil, da bi ga spravil nazaj k predmetu.

„Grem torej s tisto torbico na zabavišče in jo nesem kar tja v sredo tistih ljudi, ki veljajo za smetano družbe in si izbere vselej poseben prostor, kamor ne sme človek žilavih in žuljavih rok. — Vi, gospod nadučitelj, pravim, in vi, gospa poštarica, sta pozabila to torbico na samotni klopi v gozdiču. Pobral sem in kot poštenjak prinašam nazaj. — Napravil sem vtisk, kakor sem nameraval: krmežljivo so begale nadučiteljeve oči in ves zmeden je bil! Helena je umela zatajiti notranjo razburjenost. Poleg je stala vsa moravska gospoda, in to se mi je dobro zdelo in prilično. Naglasil sem besedo

poštenjak, vendar dovršen poštenjak nisem bil takrat, kajti tisto vizitnico sem si bil pridržal. Nikdar nisem najmanjše stvari ukradel, no, to sem si prilastil, da bi imel ž njo pristop k Heleni. Drugi dan sem izpazil čas, ko je prilivala rožam na vrtu. Grem in zlezem čez ograjo naravnost k njej. Silno se me je prestrašila. — Ne bojte se me, milostiva gospa, to vizitnico sem vam prinesel nazaj. Ž njo bi morda pregovoril vašega bolnega soproga, da ovrže svoj testament in vam vzame polovico premoženja, ki jo je vam namenil, in vse zapiše svoji hčeri. No, jaz sem dober človek in vam želim bogastva, pa le tedaj, ako ga hočete deliti z najinim sinom. Še živi vaš mož in že mislite o novi možitvi. Odpovejte se ji Pavlu v prid! Mislite o Pavlovi prihodnosti! — Za Pavla sem se potegnil.“

Bal je pomolčal. Kadar se je domislil sina — njegova duša je morda noč in dan o njem razbirala — je utihnil, kakor bi se bilo vse njegovo živčno delovanje pogreznilo v edini ta predmet.

„No, kaj vam je odgovorila takrat gospa?“

„Huda in togotna je bila. Za Pavla je poskrbljeno, je rekla, on si vzame Albino ter postane ugleden človek, a vi pridete pred sodišče, ako me še nadalje poskušate utesnjevati v moji osebni svobodi. Zapomnite si to! — Kaj pa, ko bi Albina ne marala za Pavla — sem pripomnil — saj sami veste, da se na ženske ni zanesti. — To je moja skrb. Ste že opravili! — Tako me je odslovila. In šel sem z vrta po tisti poti, po kateri sem bil prišel. Nekaj dni pozneje sem slišal, da je v občinskem zboru predlagal nadučitelj, naj me da občina zapret v blaznico, ker v svoji vsiljivosti očitó kažem znake blaznosti in sem občenevaren človek. Res so poslali na dom mojega brata dva občinska moža s slugo in zdravnikom, no, jaz sem bil takrat že onkraj Morave na Ogrskem.“

Nažgal sem si smotko, eno sem podal Balu. Čutil se je počaščenega. Izraz neke temne dobrovoljnosti se je razlil po raskavih črtah njegovega obraza, ko je, zmajevaje z glavo, odpihaval dim, ki se je s čistim jutranjim zrakom pomešal v fino dehteč vonj, ki je deloval oživiljajoče na njegove živce.

„V blaznico so me hoteli zapreti, da bi jim ne delal neprilik,“ je govoril ter krilil z dimečo se smotko pred nosom. „Pa jaz sem pri dobrem razumu in za kruh nisem nikomur nadležen. Navadno ločijo ljudi v normalne in nenormalne, pa jaz sem normalen, ker sem pošten. Kaj morem zato, če tle v meni stari spomini na Heleno in ljubezen do sina? Nekoč sem se peljal z dvema gospodoma po južnih krajih našega cesarstva. Prvi gospod je tožil, kakšna revščina

se nahaja tam, da se pripeti, da včasih človek znori vsled nedostatka hrane, in bi pač vlada morala kaj storiti za te siromake; drugi se je obregnil nanj in se potegnil za vlado, rekoč, da stori dosti za siromake, ko dovoli deželam graditi blaznice. Vidite, potemtakem bi bila blaznica postelja za socijalno bedo. No, na tako posteljo meni ni treba leči. Dosti sem se učil in lahko si služim živež. Poleg ključavničarskega rokodelstva umem popravljati ure in lahko se polotim še kakšnega drugega dela.“

„Kakšno železno roko je naredil nekemu delavcu, ki mu je stroj odtrgal desno roko!“ se je oglasil voznik ter puhnil vame oblak dima, kakor bi bruhalo iz Vezuva. „To vam je umetnik!“

„Ali vam ni Pavel nikdar ničesar pravil o svojih rodbinskih razmerah?“ je vprašal Bal.

„Ničesar mi ni pravil.“

„Sramuje se jih in mene se sramuje, teh koščeni in delavnih rok ga je sram. Pa ni čuda, da me noče poznati, saj nisva nikdar skupaj živela in mati in njena sestra, pri kateri je bil vzgojen, sta mu prikrivali očetovo ime.“

„Rad bi kaj zvedel o preteklosti vašega sina, ker sva se nekdaj prav prijateljsko razumela.“

„Takšen preprost človek, kakor sem jaz, nima skrivnosti,“ je odgovoril ter otrkal z odeje pepel od smotke. „Vse je znano o meni in vse vam povem. Pred trindvajsetimi leti sem se seznanil s Heleno, ki je živela pri svoji sestri, gostilničarki na kmetih, nedaleč odtod. Posledica najine ljubezni je bil Pavel. Takrat sem se hotel poročiti s Heleno, pa ona se je izgovarjala, da še premalo zaslužim in imava za sklenitev zakona še dosti časa. Ona je bila takrat šele v osemnajstem letu. Cvet življenja je bil na njenem licu, ki ni izginil do danes. No, dobro. Čez leto dni je pustila otroka pri sestri ter šla služiti v Moravan na pošto. Priletni poštar Bruner, ki je dosti hodil po teh poljih na lov in se je večkrat oglasil v gostilni njene sestre, jo je spravil v svojo službo. Jaz v tem nisem slutil nič hudega, saj je imel poštar še mlado ženo. S podvojeno silo sem delal ter prinašal polovico zaslužka Pavlovi teti za vzgojo sinovo. Takrat me je zvalil znanec v Ameriko. Hotel sem si prislužiti majhno premoženje in ž njim stopiti pred Heleno ter se ž njo združiti v zakonu. V mnogih delavnicah sem izuril roko. In ne verjamete, kako sem varčeval z vsem, z denarjem, časom in zdravjem. Malo sem imel prostih ur, pa tiste sem porabil za čitanje. Kakor z delom, tako sem si tudi s knjigo razbistril glavo. Vsako četrletje sem poslal

večji znesek denarja Heleni — zanjo in za sina. Zanja sem gazil snegove mrzle Kanade in se potil po prerijah gorke Brazilije — samo zaradi nji. Pošiljal sem jima in sam sem imel sčasoma že tudi precejšnji znesek prihranjen. Ž njim bi bil lahko kje na Moravskem polju odprl svojo delavnico. Vesel sem bil takšnega napredka, le to me je žalostilo, da mi je Helena tako redko in tako hladno odgovarjala na moje pošiljatve. V petem letu dobim od nje pismo, naj več ne pošiljam denarja, ne zanjo, ne za sina, bo že ona sama odslej skrbela za oba. Vprašal sem jo, kaj se je zgodilo, pa ni prišlo nič odgovora. In nikdar več mi ni pisala.“

(Dalje prihodnjič.)

O napakah in pravilih slovenskega pisanja.

Piše dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

I. „Obesilo se ga je.“ „Otroka se je potapljalo v vodo.“ „Išče se Uršo Plut.“ „Mene se ne ujame kar tako.“

1. Iki in podobni so najnovejši jari cveti, paraziti na naši jezikovni livadi. Navedene sem utrgal mimogrede v nekaterih naših listih in knjigah, ki jih iz jasnih ozirov in obzirov ne navajam imenoma, kakor se bom sploh v nastopnem izognil citatom, izvzemši potrebne slučaje; imam pa v svojih zapiskih zabeleženo vsako važnejše najdišče, ki ga bodo poučenci po vsebini dotičnih zgledov vsaj vobče pogodili sami.

V čem je absolutna napakčnost in, za slovenščino, lahko rečem absurdnost takega izraževanja? Slovnisko povedano: v tem, da se trpno-povratnemu glagolu pusti predmet (objekt) v četrtem sklonu, kakor ga je imel tvorni glagol. To je neorganski nestvor, ki nastane le tam, kjer je izginil jezikovni čut. V slovenščini nastopa ta nestvor šele v zadnjem desetletju, a zdaj se ž njim okužujeta pisava in govor že prav izdatno. Vse merodajno naše slovstvo pa se je še uspešno ubranilo tega izrastka in rabi, kakor je redno i pri nas od nekdanj i pri sorodnih jezikih, pri trpnem glagolu osebek v prvem sklonu, ali pa se, kar celo ustreza duhu

slovenščine, izogne trpni dobi in ostane pri tvorbi. Torej je edino pravilno: „obešen je bil“, oz. „obesil se je“¹⁾ in „obesili so ga“; „otrok se je potapljal“, „otroka so potapljali“, „išče se Urša Plut“; „jaz se ne ujamem (se ne dam ujeti) kar tako“, „ne ujameš (ujamejo, ujamate) me kar tako“.

Prvikrat sem pozoren postal na to dotlej sila redko novotarijo v našem jeziku že pred šestimi leti (l. 1903.), ko sem za „Popotnika“ pisal razpravo o „Slovniškem povratnem razmerju“. Že tedaj sem rekel v opombi koncem II. poglavja: „Konstrukcija „se ga tepe“ je čuden lokalizem, ki ga ne velja posnemati.“ — Odslej sem obračal pozornost na ta pojav, ki mu izprva kot redki prikazni — edino v časnikih — nisem prisojal nikake pomembnosti. A širil se je in širil; pred tremi leti sem naletel nanj že v slovenskih nalogah dijakov; v zadnjih dveh letih pa raste rapidno. Tem pozornejše mi je seveda postajalo uho in kupoma sem si mogel zbirati črno gradivo napak. V inseratih sem čital, da „se kupi kravo“, da „se najme hlapca“ in „spretno šiviljo se priporoča“; na oglu sem našel nabito, da „se odda sobo“. V navadnem govoru sem slišal: „knjigo se kupi“; „slugo naj se pošlje, da se ga pokliče nazaj“ in nebroj podobnih izrazov — le sami pazite nase in skoraj se boste sami zasačili pri kaki taki tvorbi.

Zanimivo je poslušati predavatelje in govornike. Zavedajoč se, da morajo govoriti pravilen, lep jezik, se izogibljujejo takim napakam. Ko je neki govornik profesor poročal o uspehih važnega odposlanstva, je začel stavek: „Sprejelo se nas je...“, a se je še pravočasno prekinil s popravo: „Sprejeli so nas častno“. — Pri zanimivem znanstvenem predavanju je rabil predavatelj zvezo: „Francoze se je sovražilo“ — in dobro se še spominjam, kako je star gospod, pazen poslušalec na moji strani, zmajal z glavo in z začudenjem tiho ponovil to zanj očitno novost. Tudi v privatni korespondenci sem dobil en tak zgled; kot člana odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi me je vprašal marljiv nabiralec: „Do kdaj se bo še nabiralo narodne pesmi?“

V rokopisih, ki sem jih dobival v pregled, sem tudi že nahajal svojo znanko spačenko. „Nikake dobrote se jim ne podeli, ako jim povišamo plačo“, čitam v enem. Drugi piše: „Ko se zavije proti jugozahodu, pa se ima pred seboj navpične stene“; ali: „Daje se jim jo (namreč: vodo) navadno vsakih osem dni“; ali: „Naj se

¹⁾ O možni, a vobče navidezni dvoumnosti tega izraza izpregovorim pozneje.

pogrne mizo“. V šoli pa se je tudi bolj in bolj oglašala, tako da jo je bilo treba potlačiti z vso resnobo.

Dokler bi jo nahajali v takih bolj internih spisih, bi njena vplivnost ne bila opasna za jezik. A dobivala je polagoma upravičenost v uzakoniteni javnosti, v časniški pisavi. Seveda ne namah in tudi ne dosledno, ampak v nekaterih številkah prav razkošno, v drugih le raztreseno ali celo nič. V številki s 1. maja t. l. nekega dnevnika sem našel n. pr. tale stavka: „Še enkrat se opozarja vse prijatelje društva na občni zbor“. Še hujše pa je tole ondotno poročilo: „Vihar je bil tak, da se je vzdigovalo po cestah cele oblake(!) prahu“. Dotičnik, ki je zagrešil ta stavek, se že ni niti več zavedal, v katerem slučaju (namreč v trpni dobi) se pojavlja tak nepravilen sklad, in ga je, že samega nepravilnega, rabil na — nepravilnem mestu, namreč pri povratnem razmerju: kajti prah se dvigne sam in se prav nič ne misli na tistega, ki dviga prah! — Baš ob zaključku tega poglavja (sredi junija) sem čital v istem dnevniku vest o nekem gospodu, ki je poslal društvu večjo vsoto „z željo, da se ga vpiše kot ustanovnega člana“.

Po vplivu ohlapne govorice in umljive, dasi ne opravičljive jezikovne popustljivosti dnevnega časopisja se je ta napaka jela širiti tudi po spisih, ki so umerjeni za trajnejše uvaževanje. Kako se neznosno in neprebavno meša pravilno izraževanje s patvorjenim novim, kaže n. pr. tale doslovni stavek iz nekega strokovnega lista: „Pečenke se jedo z nožem in vilicami, vendar sedajna(!) pravila strogo prepovedujejo, da bi se pri katerikoli jedi z nožem zajemalo jed(!) ali bi celo nož dalo v usta. Močnate jedi se jedo ali samo z žlico ali samo z vilicami in žlico.“ — Ali ne zaslužijo taki „pisatelji“, da bi se jim (naj govorim v njih jeziku) obesilo mlinski kamen na pero in se jih potopilo v tinti! Ni čuda, da sem našel v istem listu in v isti številki stavek s sledečo ne dehtečo rožico: „Gostilničar ima to dobroto, da gost pri njemu(!) zaužije vse obede“. ¹⁾

Ena slovenski pisana revija piše sklad „obesilo se ga je“ res že skoraj dosledno. Na treh straneh ene številke sem našel tele zglede: „Našo šolsko deco se še vedno potujčuje; ne da se ji

¹⁾ V vseh listih in spisih, ki pišejo: „obesilo se ga je“, nahajam sigurno tudi že prav priljubljeno grdo napako: „pred *dvemi leti* (!)“. Te napake smo že kar vajeni; hudo pa zamerimo, da stoji v neki knjigi, ki poučuje učitelje slovensščine, napako tegale kalibra: „dvem svrham“ (!), ko je pri ženskem spolu dvojina vendar tako očitna!

izobrazbe v materinem jeziku, sili se jo v potujčevalne zavode. Odstranilo bi se nasprotstva; zvezo se mora smatrati; opušča se vse titule in časti(!); sprejeti se more privrženec različnih verstev. Denar se je zapravljalo. Naslove in imena naj se piše razločno“. V drugi številki iste revije čitamo: „Ne volilo bi se več novega opata(!); kako vzgojo in izobrazbo se da(!) učitelju na učiteljišču? Učitelju se krati državljansko svobodo“. — Ko čitamo take stavke kar po vrsti, se zavedamo z grozo, kam pripelje lepi naš jezik en sam izgrešek. Za strašilo pa še zapišem iz tiste številke stilističnega spaka: „Predsednika se voli in ima naslov mojster!“ Tu se vidi, kam je izginil jezikovni čut; stavek bi ne bil niti dober, ko bi mu pisuh pustil pravilno slovniško obliko: „Predsednik se voli in ima,“ ker se neenakovrstna glagola „se voli“ in „ima“ ne moreta kopulativno (z „in“) vezati; kaj šele v spačeni obliki: „predsednika se voli“, ko dobita glagola vsak svoj osebek in se vendar vežeta z „in“!

Druga slovenska revija ima našo napako le v spisih nekaterih pisateljev; n. pr. „V velikih umotvorih se razume lepota“; obično se pripuščata oba sklada, celo v enem stavku n. pr.: „Edino ta pripomoček je, da se ohrani delavne moči doma, da se zasigura majajoča se eksistenca gmotno slabih“. — Bolj se šopiri v nekem časopisu, ki je namenjen naraščaju; v eni številki čitamo po vrsti: „Ne vzgoji se nobenih Slovencev; vpoštevata se le delavce in obrtnike, korumpira se značaje, oropalo se jih je najsvetejšega“; ali kolobocijo: „hotelo se je in že bojkotira družbo“ (k „hotelo“ si moramo siloma vstaviti glagol „bojkotirati“!).

V ostalih časopisih naletimo na svojo nasprotnico le tuintam; vidi se, da se je le pomotoma vrnila; v nekem obrambnem listu je stal nauk: „Natakarjem in natakarcam naj se ne da napitnine“. — Pohvalno smemo zabeležiti, da se naši veliki beletristični listi strogo izogibljujejo spakedranke; le v enem sem v eni številki našel nekaj takih zmot — *quandoque dormitat bonus redactor!* — Prav trdno pa moram pribiti, da sem v lanskem letniku (1908) enega naših pedagoških listov na strani 130., 131. in 133. naletel na te-le grdosti: „Lahko se ga(!) prigoji (namreč: abnormarno delovanje) tudi zdravemu telesu“; „možgane se ne sme napenjati“; „kmalu se ga (namreč: mir) začne rušiti na razne načine“. — Kaj takega bi pedagoški list, ki bodi tudi v jezikovnem oziru vzor, nikdar in nikoli ne smel zagrešiti.

Najneprijetneje pa me je dirnilo, ko sem baš letos v strogo znanstvenem časopisu in iz peresa enega naših doslej najboljših

pisateljev našel takele ohlapnosti: „Škattlje se sicer ni našlo . . . in bilo je sreča, da se *je* ni našlo“; „za kazen se ga (!) je sklenilo na nedoločen čas internirati“; „bila sta določena, da se ju (!) internira“; „vprašalo se je barona“; „ako se je tisk že začel, naj se ga takoj ustavi; obenem se je naprosilo urad“ itd. — Kakšna slovenščina je to! In mi se strme vprašujemo, zakaj niso več dobre prave in od nekdanj pri nas domače zveze: „Vprašali so barona“, „da se internirata“, „(tisk) se naj ustavi“ (brez prikrpanega „ga“!), „urad se je naprosil“, oz. „urad so naprosili“, ali „urad je bil naprošen“ itd. — same gladke slovenske besede!

Potemtakem že ne zamerimo magistratu nekega imenitnega slovenskega mesta, ki preti v uradnem razglasu glede pasje konmacije: „vsakega, ki bi se ne ravnal po tej odredbi, se bode (!) zaradi prekrška kontumacije sodno preganjalo“. — Ali podoben slučaj: nekemu novorojencu pokloni botrica hranilnično knjižico; njegov oče jo odpre in čita „pravila“; med prvimi stoji obvestilo: „hranilne vloge se obrestuje (!) od 16. dne meseca naprej“; oče je hud na to slovenščino, a se potolaži (?), ker se glasi že prihodnji stavek pravilno: „izplačujejo se hranilne vloge . . ., hr. vloge se vpi-sujejo . . ., rezervni zaklad se zbira“. Pa zakaj se ne glasi tudi oni stavek: „Vloge se obrestujejo“, kakor bi se moral glasiti!

Krepko oporo pa ima pravilnost in lepota slovenskega jezika v naših knjigah, osobito seveda v leposlovnih. Strokovnjaški naši pisatelji leposlovci pišejo res krasno slovenščino; če že imajo kje kako maniro, si vendar ne poiščejo take, ki bi bila kaki važni pravilnosti v obraz. Zato se tudi niso dali zapeljati po skovanki „se ga je obesilo“, dasi jim v navadnem govoru že ni več povsem tuja. In tako tudi mora biti in ostati. Časnikom, časopisom, oklicem se še marsikaj prezre; v njih gradnjo se more po nepaznosti vrniti kak napačen kamenček; na noben način pa se to ne sme zgoditi v dovršeni stavbi, v knjigi. Tu je merilo strožje, tu mora nastopiti sodba brez vsakih ozirov; časopistvo spada še med učence.

Zato moram imenoma imenovati dve leposlovni knjigi iz novejše dobe, ki sta se — žal — vdali načinu: „obesilo se ga je“. To sta: Dr. Šorlijev prevod Maupassantovih novel in Milčinskega „Igračke“. Dr. Šorli piše n. pr.: „Ukrenilo se je bilo vse potrebno, da bi se jo (!) rešilo“ (stran 206.); „ako bi se življenja (!) ne opletlo z ljubeznijo, nihče bi ga ne hotel sprejeti“ (stran 161.); „moralo bi se *jo* pregovoriti“ (stran 53.). — Pri Milčinskem se take napake kar

vrste: na strani 14., 28., 39., 54., 55., 57., 80., 104., 105., 107., 118., često po več skupaj. Navajam le nekatere značilnejše: „Kritik se ne sme pisati — s krampom“ (stran 59.); „škandala se ni dalo več spraviti s sveta (stran 83.); „enega čika se ne smatra za zadostno sredstvo“ (stran 148.); „išče se Uršo Plut“ (112) imamo že itak v zaglavju. Še hujše so zveze: „tega(!) se ne da utajiti“ (stran 73.). Nasproti njim že izginejo — navadne napake: „dedščino se hrani“, „pravice se ji je bilo varovalo, zabeležilo se jo je, pozna se razmere, ogo-varjalo se nas je, povabilo bi se jo“ i. t. d. z dosledno napačnostjo.

Tak jezik — v knjigah! — kviri našo pisavo; tistim, ki zagreše stavek: „tega se ne da utajiti“, se moramo zahvaliti, da pride komu pod pero gorostasnost, ki sem jo istinito čital v nekem spisu, a še na srečo, preden je šel v tisk; namreč: „tega(!) ni mogoče“. Ako pisateljem in pisuhom „segajeobešalcem“ ne odpravimo pravočasno te razvade, bomo še doživeli izrek: „tega je mogoče!!“ Kajti ako se postavi vse pravilo o slovniškem subjektu in objektu na glavo, potem bo hitro izginil čut za nikalnost stavka in se bo sklepalo: ako je prav: „tega(!) se ne sme“, potem je tudi prav: „tega se sme“, in če rečem: „tega ni mogoče“, zakaj bi ne rekel: „tega je mogoče“!! — Mi bi si pač nikoli ne mislili, da bo treba kdaj preudarjati, bo li *to* mogoče!

Oba pisatelja omenjenih knjig sta jurista; in to je v tem primeru simptomno. Odkriva se namreč bolj in bolj dejstvo, da so vprav juristi raznašalci te jezikovne napake, še več, da jo nekateri nalašč goje kot potrebnost in — čujte — pravilnost. Zanimivo je postopanje juristovskega glasila „Slovenskega Pravnika“. V letniku 1904. nisem zasledil še nobene take napake; v poznejših listih se pojavljajo polagoma, tako da jih je letnik 1907. že ves poln. Najznačilneje pa je, da se taka pisava uveljavlja v listu skoraj *ex offo*; dočim so namreč v tekstu lista nekateri, pa le nekateri članki po zaslugi dotičnega pisatelja (zlasti marljivega dr. M.) pisani brez tega grdega pačenja, se rabi v navedbi vsebine, ki so jo seveda sestavili vrhovni faktorji pri listu, ona napaka, kjer je le mogoče. Tako nastanejo prava stavkovna strašila; za svarilen zgled naj služi eden (stran VI.): „Za zavezanca, ki ni prišel k razdelbnemu naroku, ne velja določba ša 234. izvrš. r., da se na izpodbijalne razloge, ki bi se jih imelo uveljavljati z uporom, pa se **jih** ni navelo pri razdelbnem naroku, ni ozirati“. Poleg podvostročene naše napake ne prezrite imenitnega — nemškega sloga v tem stavku! Na strani IV. stoji melodijozni izrek: „Nepremičnino se je bilo izvenknjižno že drugemu repu-

stilo“. — Seveda dobimo takih skupin tudi v tekstu: „Politične vede se je dosedaj vpoštevalo veliko premalo in negovalo prepovršno“ (stran 295.); „toženka je zahtevala, da naj sé tožbeno zahtevo zavrne“ (stran 341.), in več podobnih.

Da bi mogli i juristi — izhajati s pravilno pisavo, svedočijo pisatelji, ki pišejo v istem letniku čisto pravilno in pač tudi juristu dovolj jasno: „Stavnina se ni samo obrabila, ampak se je izplačala ali vsaj založila. Določba se označuje; ne sme se predlagati nobena uvedba“. Zakaj bi ne mogli pisati **vsí** tako pravilno? In čemu se kuha mešanica iz dobre hrane in iz strupa: „Znesek, ki se *ga je*(!) tožnici priznalo, bi bilo z bagatelno tožbo zahtevati; ta znesek se je odtegnil od toženkinih stroškov“. (Stran 346.) Torej oboje v enem stavku! Ali bi ne mogel in moral pisec tudi v prvem slučaju reči pravilno: „Znesek, *ki* se je tožnici priznal“, če se je v drugem („znesek se je odtegnil“) še zavedal slovenske pravilnosti! —

Tako napačno piše „Sl. Pravnik“ odslej še vedno in iz juridičnih krogov se širi napaka v uradne, v politične in naposled sploh v javne spise ter v javni govor. Opazoval sem, da je izza zadnjega leta najbližji mi sorodnik — jurist tudi že včasí zavozil v to napako, a le kadar govori o kolikor toliko resni, to se pravi juridični zadevi. Še pred enim letom o tem ni bilo ne duha ne sluha!

2. Z juristi smo se doteknili vzroka, zakaj se je zasadil ta izrastek na polje našega jezika.

Omenil sem že, da je ta napaka še mlada, načelno gojena šele v zadnjih letih. Ko sem jo čital nekaterikrat v naših časnikih, sem jo smatral za čudaški lokalizem tolike nepravilnosti, da si nisem niti sanjal, kako se bo razraščala. Potem sem zasledoval njen razvoj in kmalu se mi je tekom let razkrilo dejstvo, da prinašajo to spačenko dopisniki, oz. pisatelji iz Goriške in z Notranjskega in njiju obližja; drugi jih le posnemajo. Ker zgodovina našega jezika tej napaki ne daje nikake opore, moral sem misliti na tuj, in sicer italijanski vpliv.

Res ni dvoma, da je tvorba „**se ga je obesilo**“ italijanskega izvora. Nekaj opore ima že v pravilnem skladu italijanskega predikativnega deležnika v ednini, ki se vrhutega slučajno končuje na -o (kakor slovenski: obesilo, ujelo, videlo); n. pr. „I ragazzi si sono lavato (poleg lavate) le mani“. — Vendar je od tega sklada še daleč do one napake in mogel je vplivati le v preteklem času. Pozna pa italijanščina tudi zvezo, ki se povsem krije z našo spačenko; govori se: „lo si loda“, ki pomeni

doslovno: „ga se hvali“ (laudatur, man lobt ihn). Mussafia graja tako izražanje kot napačno (v 26. izdaji svoje slovnice, str. 132.¹⁾), a rabi se v jeziku vendar. In Slovenci smo preko svojih mejašev sprejeli laško napako kot svojo novo pravilnost! Za italijanščino obstoji napaka sicer le pri osebnih zaimkih (kakor zgoraj „lo“ = ga); kajti pri zvezi „si loda“ zahteva italijanščina, kakor vsak jezik, prvi sklon (ne četrtega!): „si ama la virtù“ = „ljubi se čednost“; ker pa je v italijanščini četrti sklon vedno enak prvemu (kakor slučajno tudi pri slovenski besedi „čednost“), zato je mogel pri osebnih zaimkih, ki se v tej zvezi niso dali rabiti v prvem sklonu (za 1. osebo bi se glasila zveza: „io mi lodo“, kar pomeni le povratnost), po napačni analogiji nastopiti četrti sklon. V slovenščini pa se je ta zavožena analogija prenesla še na samostalnike in tudi v množino.¹⁾ Pojavila se je tudi v slovenščini najprej in se še zdaj pojavlja najčešče v zvezi: „se **ga** je“; potem tudi: „se **jo** je“ in „se **jih** je“ („se **ju** je“ sem našel sploh samo enkrat!) in najnazadnje, in še zdaj malo oprezno, s samostalniki, zopet češče v ednini nego v množini: „pošlje se hlapca, dekla, delavce“.

V mnogih slučajih se tudi v slovenščini ne pozna, je li samostalnik v prvem ali četrtem sklonu: „vidi se polje, nebo“ (sploh pri vseh srednjepolnicah), „sliši se glas“, „čuti se bolest“. Tistim, ki negujejo skupino „se ga“, so besede „polje“, „glas“, „bolest“ v takih stavkih najbrž četrti sklon. Kjer morejo, tudi označujejo ti novopisuhi svoj slovniški nazor. Stavek: „Tam daleč teče reka; ali se vidi odtod?“, bi se jim ne zdel pravilen, ampak rekli bi: „ali se **jo** (!) vidi odtod?“, vrinivši nepotrebni „jo“. Podobne barbarščine sem navajal gori po istinitih citatih. —

Svoje korenike ima torej ta napaka v italijanščini; a ostala bi slučajna muhavost in bi se nikdar ne bila razšopirila tako bujno, ko bi je ne bili vzeli — juristi v svoje okrilje.

Zakaj so se je oprijeli? Iz istega vzroka, ki je tudi v italijanščini zakrivil izvirno pregreho „lo si loda“. I italijanščini i slovanščini namreč nedostaje posebne besede za nedoločni osebek (v nemškem „man“, „es“), oba jezika si pomagata zlasti s povratno-

¹⁾ V množini nima italijanščina nikake dvoumnosti, ker stopi tudi glagol v množino: „si amano le virtù.“ Kajti tukaj je „le virtù“ dovolj jasen prvi sklon. In vendar je neki gospod, ki gladko razume italijanščino, v svojem prištaštvu k oni spakodranščini tudi take italijanske stavke slepo posnel, zamenjavši nominativ (le virtù) z akuzativom, in zagrešil stavek (v rokopisu), ki je doslej še pač edini svoje vrste stopil na papir tekem vseh dob slovenskega pisanja: „Potegnejo se cepine in nahrbtnike gori.“ — Česa hujšega menda ne bomo doživeli!

trpnim izražanjem (sme se = *man* darf, piše se = *man* schreibt, *es* wird geschrieben). To napol trpno izražanje je posebno v italijanščini priljubljeno in je mogoče celo pri pomožniku *essere* = biti: „quando si è ragazzi“ (doslovno: „dokler se je otroci“), dočim se v slovenščini v tem slučaju izražamo le osebno: „dokler *smo* otroci“ in dočim tudi sicer damo često prednost osebnemu skladu. Poleg: „to se ne sme“ pravimo: „tega ne smeš (smemo)“; poleg: „utegnilo bi se“ bomo često rekli: „utegnil bi kdo“. Vedno pa je treba uvaževati, da je pri skladu s „se“ mogoč edinole subjekt, torej prvi sklon, ne pa objekt, torej četrti sklon: „piše se vloga“ (nikdar: vlogo!); „to se sme“, a takisto nikalno: **to** se ne sme“, ker „to“ *ni* objekt k „sme“ in zato v nikalnem stavku ne more stopiti v drugi sklon (genetiv). Naši novopisuhi pišejo: „tega (!) se ne sme“, ker se ne zavedajo, da je v stavkih: „to pišem, tega ne pišem“ glagol „pišem“ v tvorni obliki in „to“, oz. „tega“ objekt v stavku. Kakor pravilen je torej stavek: „tega ne pišem“, tako napačni so stavki: „tega se ne sme“, „tega se ne vidi“, „njega se ni zaslišalo“. (Pravilno: *to* se ne sme, *to* se ne vidi itd.).

Posebno mnogo nedoločnih subjektov potrebuje juridični jezik, ker govori v zakonodajstvu in sodbah tako često o teoretičnih osebah in se mora izogibati vsaki subjektivnosti. V tem oziru se pač slovenskemu juristu skomina po sila porabnih nemških pripomočkah: „man“, „es wird“; v svojem jeziku pa si more pomagati le s povratnim „se“. Navada v uradu in, ako je živel v italijanskem obližju, italijanščina s toliko rabljenim povratnim „si“ (tudi „ci si“) ga je zapeljala, prvič, da rabi povratno, čeprav pravilno, zvezo na mnogih mestih prav po nepotrebnem v drugodnih spisih. Neki tak gospod piše v reviji, ki sem jo dobil te dni v roke, kar po vrsti: „tu se prihaja do pristnejše sodbe; sodba postane čistejša, ako se pripusti le očem, ako se išče le sklad; ko se vstopi iz dvorane,“ in v rokopisu sem čital stavke: „Ostalo se je na pol pota! Drog bi se dalo držati. Vse tri se da zmagati“. V neki knjigi čitam: „smejalo se je meni“. Ta enoličnost ni lepa; moralo bi se menjavati z osebnim skladom („tu prihajamo“, „ko vstopimo“ ali „vstopiš“) itd.

Poleg preobilne rabe brezosebnosti pa je drugič nastala še grda napaka, ki je predmet našemu spisu. Iz prvotne rabe za izražanje nedoločnega subjekta se je ta sklad¹⁾ raztegnil na pasivni

¹⁾ Nedoločni subjekt se na ta način more izražati v latinščini pri gerundivu in v grščini pri glagolskem pridevniku; severovzhodni slovanski jeziki poznajo ta

sklad sploh; in ker se je vrhutega trpni položaj pričel rabiti v vseh slučajih, kjer bi bil tvorni jeziku prikladnejši, zato je ta napaka kar obsula pisavo izvestnih pisateljev, spisov in listov. Da ji je podstava v italijanščini, smo že pojasnili; juristom pa je prijala še iz drugega vzroka: v njej so si skovali naravnost nedvoumno nadomestilo za nemški „man“ in „es wird“. Navadna in pravilna slovenska zveza s „se“ more namreč pomeniti povratnost in trpnost; „obesi se“ more pomeniti, da se obesi sam ali da ga obesijo. — No, in taka opasna dvoumnost je vendar nedopustna v točnem pravoslovju! Kajti če bi morilec bil obsojen, da „se obesi“, kako naj vesten sodnik razume kazen? Saj bi obsojenca zapeljeval h kaznivemu dejanju, ker bi morilec izraz „se obesi“ morda umel povratno in bi se šel — obešat; obešanje, tudi samega sebe, pa je vendar prepovedano!

Brez šale: tista dvoumnost je le teoretična, namreč dokler rabimo dotični izraz brez zveze. V konkretnem stavku, v pravem slučaju pa bomo nedvoumno vedeli, pri čem smo, in tudi juristu ni treba niti za hip pomišljati, kaj pomenijo zveze „kaznuje se“, „obsodi se“, „izobči se“, in več ko odveč so spačeni pristavki „kaznuje se [ga]“ za trpnost. Celo lahka pa je stvar pri neživih subjektih: „tožba se vloži“, „sodba se izreče“, „kamen se vrže“, „denar se položi“; saj pač nobenemu pametnemu človeku eo ipso ne bo prišlo na misel, da tožba vlaga sama sebe i. t. d. In če rečem: „išče se Urša Plut“, bo prav tako jasno, da ljuba Urša ni šla sama sebe iskat, ampak da „jo iščejo“, kakor je to jasno — pa tudi grdo napačno, če zagrešim zvezo „išče se Uršo“! — Ako pa se kdo hoče „docela“ točno izraziti, saj pripušča slovenščina razne pripomočke namesto tega „se“! Če že res nobeden ne zadostuje, naj se stavek presuče in poišče drugačno besedilo. Tako je bilo in bo postopanje v vseh jezikih.

sklad v večjem obsegu; prim. Miklošič, Vergl. Gr. IV. 365. — V hrvaščini se razširja v novejšem času, pač po istem vplivu kakor v slovenščini (gl. Slov. Pravn. 1907. VII.: „da se jih uvrsti u registar zadruge“). V svoji znanstveni hrvaški slovnici („Gramatika . . .“ iz leta 1899.) Maretić te napake še ne omenja (str. 470. i. nad.), pač pa v šolski slovnici („Hrvatska ili srpska Gramatika za srednje škole, 3. izd. 1906), kjer pravi v § 321.: „Gdjekoji uzpasiv v trećem licu sing. uzimaju objekt te govore n. pr. „Ivana se svuda spominje“, „kad se čitalo ovu knjigu“. **To nije dobro**, već treba reći: „Ivan se svuda spominje“ i. t. d. — Takisto pravi Florschütz v „Gramatiki hrvatskoga jezika“, 2. izd. 1907, v § 316.: „Uz pasivne oblike sa se **ne valja** metati akuzativ objekta. Nije dobro: „Hrvatsku se gramatiku rado čita“, već je dobro: „Hrvatska se gramatika rado čita“.

Ni na svetu jezika, ki bi ne imel v kakem slučaju dvoumnosti v sebi; saj jih dokaj izrabljajo za šaljive liste. Zato pa ima človek svoj razum, ki ga usposablja, da tudi v dvoumnostih s pomočjo razvidnih razlogov brez težave in že nezavestno zadene pravo. In ker je jezik splošno občilo in pod kontrolo splošnosti, ga ne sme nihče po kaki fiksni ideji prikrajati samemu sebi.

Zato naj šole in uredništva pazijo z vso strogostjo, da se spak „se ga je obesilo“ uniči z vsem zarodom!

Ako se to ne zgodi, bomo še kdaj čitali takole poročilo o ženitvanju: „Ko se je zaročenca poročilo, se je šlo domov, usedlo se je goste k mizi, popilo se je polne kozarce in pojedlo zvrhane kroznike; pri slovesu se je poročenca poljubilo in se ju odpeljalo na kolodvor, naposled se je družbo uleglo k počitku in zaspalo.“

Književne novosti.

Franjo Krašovec: Utrinki. Str. 180. Cena 2 K. Naslovno stran — pravljico in značilno — risal Hugon Gerbič.¹⁾

Daleč smo zašli. Z visoko našo umetnostjo namreč, tako daleč v stran in v globine, da pošilja občinstvo moderne knjige našim založnikom trumoma nazaj, publikacije prvega našega zavoda, ki ima življenje in prihodnost pač le edino v leposlovju, pa odloži, ko prečita prvih pet strani. Prah jih naj pokrije in razjé! Ni čudno! Saj je polovica knjige pijančevanje, dobra četrt prešestvo, slaba četrt srednja umetnost. Mecen, kdor odrine za take stvari nekaj kronic! Občudovanja vreden, kdor jih bere in prebere do konca! Večkrat strmim: Ali res nimajo naši umetniki, najboljši in res priznanja vredni talenti, povedati narodu, ki bo nekoč njih sodnik, ničesar resnejšega in lepšega? Ali morda v našem ljudstvu res ni ničesar razen pijančevanja in zablodnosti? Naše občinstvo — ali ne potrebuje in ne pričakuje od svečnikov v svetišču umetnosti res ničesar razen poveličevanja beznic in nizkote? — Če bi bilo tako, ubogi narod! A ni, na srečo! Ravno zaradi tega in iz tega se javlja vsepovsodi odpor proti te vrste umetnosti.

Zato se človek razveseli, če dobi v roke v naših dneh knjigo, ki podaja vendar nekaj drugega, in najsi delo samo v umetniškem oziru glede jezika in zasnove morda ne dosega prej omenjenih tvorb.

¹⁾ Samozaložba. Dobiva se pri pisatelju: Köln am Rhein, Hochschule für Handel und Nationalökonomie, in v ljubljanskih knjigarnah.

Ne trdim, da bi bili „Utrinki“ — tri črtice in dva obširna potopisa — vseskozi dovršeni. Glede temeljitosti in poglobljenja ne dosegajo dr. Tomiškovih spisov o Italiji. A jezik je lep, prožen, dikcija lahka. In ker sta izšla potopisa v posebni izdaji, najdeta gotovo širen krog bralcev. Popotnikom v Italijo bo knjižica deloma lepo nadomestovala Baedekerja. O širokem obzorju in resnem razmišljanju mladega pisatelja, nemirnega popotnika, ki je videl pri svojih letih in ob skromnih svojih sredstvih res že mnogo sveta, delo vsekakor priča.

Socijalnega vprašanja se dotika pisatelj v prvi črtici. Skozi vso knjigo stopa s tihimi, a močnimi koraki ta ideja. Naravno. Saj si ne moremo misliti potopisa, ki bi se ne pečal ali bi se vsaj ne dotikal sojalnih razmer dežel in ljudstev, v katerih in pri katerih se mudi popotnik. In povsem primerno! Saj stojimo vsi v socialnem boju. Ker čutimo vsi, kako revna, zapuščena in ponižana je naša domovina, vsi slišimo, kako vpije širna njiva, delavcev potrebna, čakajoča obilne setve, po nas in naših močeh. In baš, ker je tako majhna in revna, jo ljubimo tem bolj. Izvzet je morda kak rojen minister ali vsaj dvorni svetnik. A ne jokamo po njih. Nesreča so za narod. A ležejo v grob z vsem svojim hlepenjem po časti in z vsem gnevom, da so sinovi tako majhne matere, stoječe vedno v kotu domače hiše; narod pa ostane. Prašek v vetru so bili; brez sledu so izginili Seve ne stoje v tem boju tudi one mlade duše, katerih najvišji ideal je: „— da bi imel izvoljeni črne oči, da bi bil zamišljen, da bi nikomur ne gledal v oči nego samo njej, da bi imel male, prav male brčice pod nosom, katere si mora poravnati po vsakem poljubčku, da bi nosil moderno oblekico in se imenoval Zvonimir“ (str. 13.). Morda dodamo temu, da mora biti poročnik v aktivni vojski. To in kakšna svilena bluzo so vsi ideali. Tudi te dušice so del našega naroda. A tudi nesreča za narod. V toliko vsaj, v kolikor bi bile lahko sreča in ponos, če bi imele življenje in bi stale z vsemi močmi na svojih mestih in bi izpolnjevale z ljubeznijo in s samozatajevanjem veliko svojo nalogo: da bi bile dobre matere in dobre vzgojiteljice naroda. — A vsi drugi stojimo v vrstah delavcev in boriteljev naroda. Ne sicer v vrstah onih, ki stopajo ali hočejo stopati po okrvavljenih cestah za križem. Za kakšnim križem? Ki so križali na njem resnico in pravico, a obenem tudi ljubezen do domovine? Kdo more za križem, če ne gori v ljubezni? Ker ljubezni sveto znamenje je križ. Kdor sovraži, je tudi sovražnik križa! — Tudi o idealih govori pisatelj. Čudno, da upa. Saj se jim roga dandanes vendar že vsak pobalin. In misli, da je storil veliko in bogoljubno delo, če jih je opsoval. A sreča, da ostane solnce — svetlo solnce tudi ob vsej nevolji in vsem zmerjanju človeških otrok. Svetlo ostane, najsi se mora odsvitati tudi iz kalnih mlakuž. Kako ginevajo z leti ideali, piše pisatelj. A če jih je kdo res izgubil, je to znamenje, da se je postaral. A mi se ne maramo starati! Duševno ne, v mislih ne. Vedno mladi v naših mislih, v našem hrepenjenju, do neba kipečem! Zato se klanjamo še idealom, ki smo jih častili pred leti. In najsi nas svet sramoti zaradi tega! — O moči duha in o moči orožja razmišlja pisatelj in o njih medsebojnem razmerju. Odgovor je izražen v odgovoru na vprašanje: Ko je šel pisatelj v Italijo, ali je šel v deželo Garibaldija, ali v deželo Danteja, Petrarka, Mihelangela, Rafaela in v deželo sv. Franciška Asiškega? Pač v slednjo, kakor jih gre od sto osemindvetdeset. Duh nadkriljuje snov in jo mora nadkriljevati. V našem slovstvu so proglasili nekoč — po nemoralni Nietzschejevi morali — za nadčloveka — pretepača. Kakšna zmota! Ravno ker je pri nas preveč surovosti — iz pitja se rodi in iz razburkanih političnih strasti — naš vek, posebej še naš narod ne more roditi nadjudi. Ker tem bi trebalo poglobitve. Ne surovost in sovrašтво, veliko preje bi

rodila nadljudi tako neskončna, vse obsegajoča ljubezen, kakršna je žgala in izžgala do uničenja srce sv. Frančiška Asiškega, ki je, mimogrede omenjeno, preživel mladost pač veselo in posvetno, a ne „jako lahkomišelnost“ (str. 151.). Mnogo se je pisalo zadnja leta o tem velikem sinu solnčne Italije. Da naj prerodi njegov duh srca! Da naj krenejo ljudstva na pot, ki jo je hodil in učil Frančišek. Glas vpijočih v puščavi! Ko vendar manjka poglobitve! Ko ni v srcih niti semena ljubezni, kaj šele cvetja in sadu. Da smo zelo majhni, bi morali priznati, kako smo revni in nevedni! Tedaj šele bi imeli dvigniti poglede na solnčno pot bivšega Janeza Bernardonija, prijatelja poezije in solnca in vse prirode, čigar življenje in pravila za življenje niso mrtvilo, ampak bogat vir globokega duševnega življenja vsakemu, ki prav umeva ponižnega duha tega velikega otroka.

Žal, da nam ni podal pisatelj o tem čudovitem možu malo več. S krasno gloriolo pa je ovenčal grob kongenijalne Frančiškove rojakinje sv. Klare, z lovorom Petrarke, s sojem nesmrtnosti Mihelangela in Rafaela, katerih slednji sled je itak vdolben v zgodovino človeštva večno in neizbrisno.

O jeziku sem rekel: Lahek je, prožen. Koristno pa bi bilo še malo pile.

Kratko: Še nekoliko poglobljenja v mislih in v vsem delu, še nekoliko več truda in skrbnosti, in vedno bodemo veseli takih knjig.

Nisem pisal sistematične kritike. Nisem kritik in ne maram biti! Le dvojce, troje hipnih utrinkov k „Utrinkom“. Ne zahtevam in ne pričakujem, da prisega kdo na moja mnenja in moje besede. Kdor sodi drugače, prosto mu!

Ksaver Meško.

Janeza Trdine zbrani spisi. VI. knjiga. Bajke in povesti. V. V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. Cena broš. knjige K 2:50, po pošti 20 h več. — Ta knjiga vsebuje še neobjavljene spise Trdinove. Tem raje se bo pač posegalo po njej. Saj mora vsakega, ki čisla velikega pisatelja, zamikati, kaj nam je pritalil za svojega življenja. No, lahko rečemo, da se bodo čitatelji tudi pri tej knjigi divili bogastvu Trdinovega jezika ter se naslajali ob jednatosti njegovega sloga! — Založnik nam obeta še nadaljnja objavljenja iz Trdinove zapuščine, kar mora veseliti vsakega prijatelja naše literature.

Italija, nje slava in beda. Pod tem naslovom je prof. g. dr. J. Tominšek v samozaložbi izdal v „Ljubljanskem Zvonu“ objavljeni popis svojega potovanja po Italiji. Ko bi hoteli hvaliti njegovo knjigo, reklo bi se morda, da pišemo kolikor toliko pro domo, in temu očitku se hočemo izogniti. Konstatujemo samo dejstvo, da se nam je radi objavljenja dr. Tominškovih potopisnih spisov od raznih strani opetovano izreklo priznanje. Navedli bi v tem pogledu lahko merodajna imena. Ni dvojbe, da ima dr. Tominšek baš kot potopisni pisatelj svoje častilce, in to po vsej pravici. Kar odlikuje njegova dela te vrste od mnogih podobnih spisov, je pred vsem ono absolutno obvladovanje gradiva, ki vzbudi v človeku zadovoljivo zavest, da ni začel pisati na slepo, da je imel temveč svoj cilj z vsega početka jasno pred očmi. In zato se nam prezentujejo njegovi potopisni spisi kot nekaj celotnega, kar nam nudi po svoji razpredelbi in zaokroženosti istinito umetniški užitek, in sicer tem bolj, ker pisatelj tega, kar nam popisuje, ni gledal samo z razumom, temveč tudi z odprtim srcem. Knjiga, ki je tudi po zunanosti lična, se priporoča sama. Stane le K 1:60, po pošti seveda primerno več. Ker je število izdanih izvodov, kakor čujemo, le majhno, je v interesu vsakega, ki si želi knjigo nabaviti, da si jo čimprej naroči.

Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada. V Adlešičah nabral Ivan Šašelj. II. del. Založila „Katoliška Bukvarna“. Cena 2 K 50 h, vez. 3 K 50 h. — Kakor je bil prvi zvezek Šašljeve zbirke v vseh krogih, ki znajo ceniti vrednost narodnega blaga, z veseljem sprejet, tako bode brez dvojbe i drugi, in sicer tem bolj, ker mu je vsebina res bogata in vseskozi pristna. Obsega pa ta zvezek pregovore, epske pesmi, lirične pesmi, nadalje vraže, običaje in pravljice. Knjigi so dodane tudi slike narodnih noš belokranjskih.

Jan Legova mladinska knjižnica. I. zvezek. Izdaja in zalaga „Zaveza avstr. jugoslovanskih učiteljskih društev“. Andrej Rape: Dane. Povest za mladino s slikami. Cena lično vezani knjigi 1 K, s poštino 16 h več. — To povest Rapetovo je nagradil občinski svet ljubljanski s prvo častno nagrado. Ne trdimo, da bi se ne bilo dalo spisati še kaj boljšega, toda vobče treba priznati, da obsega povest „Dane“ mnogo mest, ki bodo vplivala neodoljivo na mlada srca in jih blažila. Naj bi jo mladina, kateri je namenjena, mnogo čitala!

„Osnovne misli o bodoči zgodovini slov. slovstva“. Spisal dr. K. Glaser. Ponatis iz „Straže“. 1909. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Cena? — Povod za ta sestavek je dal pisatelju članek, ki ga je pod gorenjim naslovom prinesel „Ljubljanski Zvon“ l. 1908. v svojih prvih treh številkah izpod peresa g. dr. Šande.

Talija. 24. Revček Andrejček. Narodna igra s petjem v petih dejanjih. Drugi popravljeni natisk. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. Cena 1 K, s poštino 5 h več.

Emil Zola: dve noveli: „Jacques Damur“ in „Nais Micoulin“. — Ti dve noveli razpošilja znana goriška tiskarna A. Gabršček kot IX. zvezek „Salonske knjižnice“. Cena knjigi je 1 K, s poštino 10 h več.

Slovarček k izbranim Ovidijevim pesmim Sedlmayerjeve izdaje. Sestavil Anton Dokler. Cena 1 K 90 h. Ljubljana, 1909. Založila „Katoliška Bukvarna“. Natisnila „Katoliška Tiskarna“. — Nov pripomoček za uvedbo slovensčine kot učnega jezika v gornje gimnazije, ki ga z veseljem pozdravljamo! S konsekvantnim in preudarjenim delom se bo končno vendarle doseglo, kar bi se s samim jadikovanjem ne doseglo nikdar. Knjiga bo vsekakor jako dobro ustrezala svojemu namenu.

Glasba.

Mešani in ženski zbori. Uglasbil Fran Ferjančič. Cena partituri 3 K, glasovom (po dva skupaj) po 50 h. V Ljubljani 1909. Založila „Katoliška bukvarna“. — V zbirki so sledeče skladbe: A. Mešani zbori: 1. Pozdrav slovenskemu domu (A. E. Zvonimir), 2. Tone solnce, tone (S. Gregorčič), 3. Planinarica (M. Vilhar), 4. Pustni večer (P. Gregorec), 5. Solnce čez hribe gre. B. Ženski zbori: 6. Na morju (Ivan Jenko), 7. Šivilja (Andr. Praprotnik), 8. Plevice (M. Vilhar), 9. Rožmarin (narodna), 10. Lahko noč (A. M. Slomšek).

Bom šel na planince. Potpuri slovenskih narodnih pesmi za tamburaški zbor, zložil Marko Bajuk. Cena 3 K. Ljubljana 1909. Založila „Katoliška Bukvarna“. Tisk J. Blasnika naslednikov.

Upodabljaljoča umetnost.

Slovenska umetniška razstava v Ljubljani. Slovenska upodabljaljoča umetnost je dobila svoj lastni dom. Lepšega mesta za to sploh ni bilo mogoče izbrati! Kakor ljubko svetišče se ti zdi ono zračno poslopje tam ob križišču obeh glavnih prog Lattermanovega drevoreda sredi svežega zelenja. Vtisk bode še prijetnejši, kadar se ozadje izpremeni v nameravani park. Človeku, ki si bo prišel semkaj vedrit glavo od vsakdanjih morečih skrbi, ki se bo prišel divit semkaj ustvarjajočim silam umetnice narave, se bo kar samo ob sebi obudilo razpoloženje tudi za uživanje človeške umetnosti, zamikalo ga bo, ozreti se tudi v dela človeškega uma, poglobiti se v skrivnostno snovanje umetnikove duše. Srečna je bila torej misel, napraviti umetniški paviljon na tem mestu, in že v tem, da je izvolil baš ta kraj, se je pokazal Rikard Jakopič umetnika. Kajti Rikarda Jakopiča zasluga je, da se nahajajo danes dela naših najboljših slikarjev in kiparjev v primernih prostorih, njegova zasluga je, da imajo danes naši upodabljaljoči umetniki svoje mirno zavetišče. — Ali naj ga hvalimo? Kaj so besede! Kdor ne čuti sam od sebe, kaj nam je Jakopič storil, njemu bi zaman dopovedovali! Eno je gotovo; tudi če bi Jakopič ne bil umetnik, bi zgodovina naše umetnosti njegovega imena ne smela zamočlati!

V soboto, dne 12. junija ob polpetih popoldne so se prvič odprla vrata novega umetniškega hrama in otvorila se je ob navzočnosti več povabljenih odličnjakov III. slovenska umetniška razstava. Razstava je nepričakovano bogata, kajti obsega 160 slikarskih in 20 kiparskih del. Nehote se vprašaš: Kdaj se je vse to ustvarilo? Zares, kar imponuje človeku tolika obilica umetnin, o katerih nismo takorekoč ničesar vedeli, ničesar čuli. To tiho, vztrajno, samo sebi posvečeno delovanje naših upodabljaljočih umetnikov se jako prijetno razlikuje od načina, kako proizvajajo in postopajo dandanes mnogi naši pisatelji in pesniki, ki niti ne počakajo, da bi se črnilo posušilo, pa že nosijo svoje blago naprodaj!

Med slikarji so v razstavi zastopani: Jakopič, Grohar, Jama, Strnen, Tratnik, Gaspari, Žmitek, Vavpotič, gdč. Kobilca, Milan Klemenčič, Fr. Klemenčič, Magolič, Roza Klein, Globočnik, Šantel Šaša, Šantel Henrika, Šantel Avgusta, Gvajc, Gostinčič, gdč. Zupanc, Marčič, Perhac in Bucek, med kiparji Bernekar, Repič, Zajc, Peruzzi, Vrbanija, Ajlec.

V oceno posameznih del se sedaj ne moremo spuščati. To priobčimo v eni prihodnjih številka na drugem mestu. Le nekoliko splošnih opazk si še dovoljujemo. Pisalo se je nekje, da treba naše občinstvo predvsem še vzgajati, navajati ga v to, da bo znalo razločevati med dobrim in slabim v umetnosti. Pritrjujemo tej misli, da si bo imelo vzgajanje uspeh seveda samo pri človeku, ki ima prirojenega nekoliko estetičnega čuta. Gotovo, občinstvo mora priti do zavesti, da vrednost slike ni zavisna od velikosti, da je slika lahko slaba, tudi če izraža lepo idejo, in nasprotno, da more biti slika dobra, tudi če predstavlja manj zanimiv predmet. To vse je neoporekljivo res. Nihče, ki količkaj razume, ne bo tajil, da je velika slika lahko slaba in majhna lahko dobra. Toda to ni še vse. Če hočemo dovesti resnico do zmage, potem ne smemo zamočlati, da pa ima velika slika, ki je sicer enako dobra kakor majhna, od te večjo vrednost. Črtica ni roman! In če nam slika ali kip predstavlja pretresljivo tragedijo, je to vendar nekaj več nego morda gol posnetek kakega

posameznega prizora iz narave, ki se nam kaže v tej ali oni pokrajinski sliki. Kaj hočemo reči s tem? Da vsebina umotvora ni tako postranska reč, kakor se dandanes rado trdi! Gotovo, vse je lahko predmet umotvora, ali vrednost umotvora je vendar zavisna tudi od predmeta. Čudno bi bilo, ako bi ne bilo tako! Jaz ne dvomim kar nič, da umetnost ne bo ostala vedno na stališču, ki ga zavzemlje dandanes, in da čas ni več daleč, ko se pri umotvoru ne bo vprašalo samo kako, temveč tudi kaj. — To velja seveda za leposlovje baš tako, kakor za vse druge umetnosti!

Odličen delež pri omenjenem vzgojevanju občinstva bo imela kritika.

Kritika!

Nekaj let sem se je udomačila pri nas čudna navada, da se vsakdo obrega ob kritiko in da se vsaka kritika začenja z zabavljanjem kritiki. Komurkoli kdaj kaka kritika ni po volji, gre med kritike in bije po kritikih! „Ti naši kritiki... ti nevedneži... ti idiotje!“ A če vprašaš takega kritika-zabavljača, kaj pravzaprav zahteva od kritike, ti ne ve nič pametnega odgovoriti. Samo toliko ve, da ni vsa naša kritika vredna piškavega lešnika. Meni se zdi vse to precej smešno! Ne rečem, če zahteva kdo od kritike načel — tako zahtevo smo izjemoma nekje čitali — a tudi v tem oziru so gotove meje. Zahtevati vse po „enem kopitu“ ni nikjer manj umestno nego v umetnosti. Tisti „absolutni prav“, ki se je včasih poudarjal v umetnosti in drugod, ni bil nič drugega nego velika zmota. V taki zmoti se je nahajala naša kritika zlasti takrat, ko je bil zavladal v literaturi tudi pri nas Zolov naturalizem in ko se je trdilo, da se sme pisati samo resnica in nič drugega nego resnica!

Pa kaka bodi potem kritika? Poglavitni postulat vsake kritike po mojem mnenju je iskrenost! Iskrena, odkritosrčna bodi kritika, brez vsakega licemerstva, vzvišena bodi nad vsako klikovstvo in strankarstvo, pa bode koristila, tudi če ni kdovekako duhovita! S kritiko, ki ni iskrena, ki izvira iz postranskih namenov ali ki je zaslužnjena posamezniku, se občinstvo ne vzgaja, temveč zavaja v zmoto in nevednost. Take kritike pač bolje da je ni.

A kaj treba povedati občinstvu, da bode pojnilo, da bode umelo? Vsekakor, kaj je lepo in kaj ni lepo! Pri tem se pa ne sme pozabiti, da lepota ni ena sama, temveč da je lepota več. To dejstvo se je le prerado preziralo, in baš to je bilo vzrok, da so bili pri nas ljudje, ki so zametavali Prešerna in vse drugo razen sebe! Upajmo, da se taki časi ne povrnejo več! Vsaka stvar ima več strani in vpraša se samo, kateri je posvetil umetnik več svoje umetniške moči, katera se mu je bolj posrečila. Zato nam ta ali oni umotvor imponuje morda po svoji izborni karakteristiki, drug iz kakega povsem drugega razloga. Tudi radi tehnike bomo pač občudovali ta ali oni umotvor, samo te misli se moramo iznebiti, da je kak proizvod že zaradi same tehnike umotvor v strogem pomenu besede, kajti v vsaki tehniki je nekaj rokodelskega, pa bodi izpopolnjena do še tolike virtuoznosti.

Da so tudi različne stopnje umetnosti, je samo ob sebi umevno, in da cenimo tistega, ki je izlil na pr. vso svojo dušo v svoj umotvor, više od onega, ki nam je podal samo nekaj zunanjega, je le pravično.

Laglje seveda je dopovedati širšim krogom, kaj ni lepo, nego kaj je lepo. A tudi take, v nekem pogledu negativne kritike ne gre zametavati, tudi taka kritika je lahko koristna. Kajti kdor dozna, kaj ni prav, dozna vsaj deloma tudi, kaj je prav.

Pa naj si izvoli kritik že eno ali drugo pot, naj skuša pri svojem stremljenju, da bi vzgajal občinstvo, priti že tako ali tako do cilja, vedno imej pred očmi, da doseže svoj smoter samo tedaj, če ostane svojemu prepričanju zvest in če ne govori

nikoli drugače, nego misli. Kajti tudi v tem pogledu se mnogo greši in mnogo je včasih izposojene navlake po kritikah! Nič ne de, če tvoje mnenje podleže mnenju drugih! S tem, da se nisi zbal povedati svojega prepričanja, si dal povod, da so tudi drugi povedali svoje mnenje, in tako si koristil sebi in si koristil drugim. Tudi tu velja kot povsod: errando discimus! S tem seveda nočemo reči, da sme kritikovati vsakdo. To velja samo za one, ki čutijo v sebi zares poklic kritika!

Dovolj o tem.

Lep namen ima novi umetniški dom. Naj bi naše občinstvo tega nikdar ne zabilo in naj bi vsakdo po svoji moči pripomogel, da se izpolnijo lepe nade, da se obistinijo plemenite intencije slikarja - umetnika, ki je prešinjten od želje, koristiti svojemu narodu, prevzel težko nalogo ter zgradil slovenskim modricam, doslej brezdomnim sirotam, tako lično svetišče, potem bode dan 12. junija 1909. leta zabeležen z blestečimi črkami v zgodovini naše umetnosti! Z.

Splošni pregled.

Stoletnica Lj. Gaja. Dne 8. julija poteče sto let, odkar se je v Krapini onkraj Sotle porodil Lj. Gaj, ena najmarkantnejših osebnosti ilirske dobe. Njegova zasluga je, da imamo Slovenci in Hrvati enotno pisavo. V proslavo njegovega spomina se bodo vršile avgusta meseca v njegovem rojstnem kraju velike slavnosti, katerih se udeležijo v obilnem številu pač tudi Slovenci!

„Matica Slovenska“ izda l. 1909. sedem knjig; med njimi obsežen „Bleiweisov zbornik“ (slika naše kulturne zgodovine okoli l. 1848., dobe Bleiweisove, Jurčičeve, Levstikove), prevod iz ruščine „Onjegin“, ilustriran opis Koroške (z velikim jezikovnim zemljevidom), opis dobe Stanka Vraza; nadalje izdajo „Zabavna knjižnica“, „Knezova knjižnica“ (z zabavnim čtivom) itd.

Priveditve v proslavo petindvajsetletnice pevskega društva „Slavca“ v dneh 27., 28. in 29. junija so uspeli ob veliki udeležbi domačega občinstva in zunanjih gostov prav dobro. Najlepša točka v tridnevnem programu je bil veliki koncert v hotelu „Unionu“, pri katerem so se odlikovala zlasti češki pevski društvi „Hlahol“ iz Prage in „Hlahol Vinohradsky“ in pa hrvatsko pevsko društvo „Kolo“ iz Zagreba.

